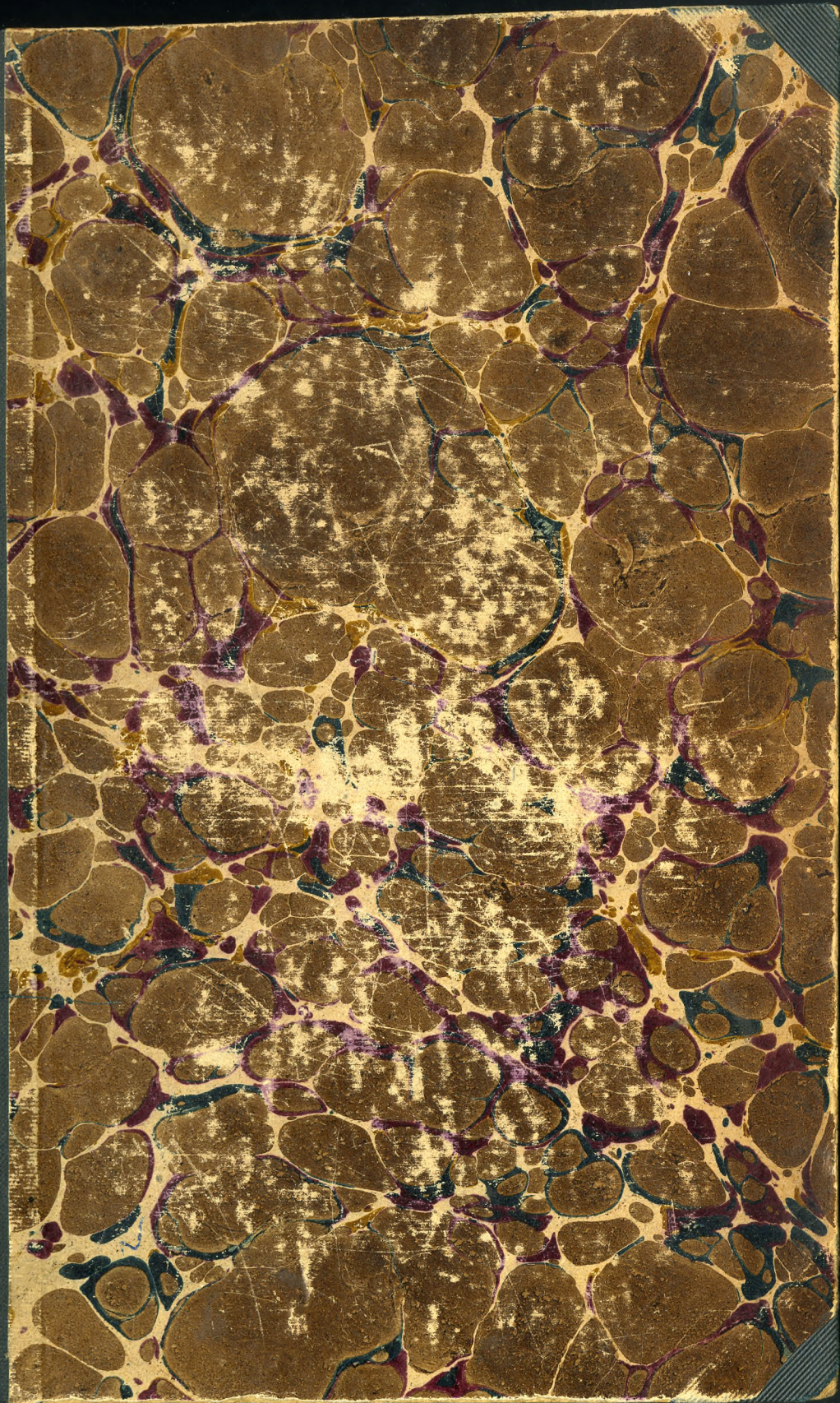

Politikai
röpiratok.

188.

188
1730

SZÓZAT

MAGYARORSZÁG KATHOLIKUSAIHOZ.

IRTA :

ÁGCSERNYEI SZERDAHELYI JÁNOS,
KASSAMETYEI ÁLDOZÁR
ÉS A HADI ÉREM TULAJDONOSA.

A SZERZŐ TULAJDONA.

7.

S.-A.-UJHELY.

NYOMATOTT A „ZEMPLÉN” KÖNYVNYOMDA GYORSSAJTÓJÁN.

1883.

6.173202161967

DE BALLAGI GÉZA

A MAGYAR
KATHOLIKUS KÖZÖNSÉGNEK

HÓDOLATTAL AJÁNLJA

MÁLCZÁN, 1883. NOV. 4.

A SZERZŐ.

A MAGYAR

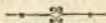
KATHOLIKUS KÖZÖNSÉGNEK

ISKOLA ÉS ALAPJAI

Művelődési és Könyvtári Intézet

A KÖNYV

BEVEZETÉS.

Midőn szerény munkámat a katolikus közönség rendelkezésére bocsátom, teszem azt azon szándokból, miszerint hitsorsosaim figyelmét felhívjam ama sajnós körülményre, melyben hazánkban a katolika egyház tengődik.

Megvagyok arról győződve, hogy elfogulatlan ítéletet mondtam, midőn így nyilatkozám. Bár ne volna így! De fájdalom egyházunk minden ügyeiben legszomorúbb viszonyok uralkodnak. — Megdöböntő állapotokkal találkozunk és ha mind ezek nem méltatnak kellőleg figyelemre, úgy lelépven önkényt a cselekvés teréről, feladjuk érdekeinket és elhanyagoljuk legszentebb kötelmeinket.

Sajátságos az, hogy korunkban, midőn a társadalom minden rétegében az egygyesülés erőt kölcsönző akarata lelkesíti az érdekelteket, midőn az ernyedetlen tevékenység akadálytalanul fejt ki hatalmát, midőn az összetartás a befolyásnak minden irányban biztos alapot szerez, midőn az áldozatkészség mindenütt elismerésre méltó intézményeket hoz létre; akkor Magyarországon katolikus hitsorsosaink részvétlensége által előidézett gyengeségünk hátráltatja a közös érdek fejlődését, a tétlenség akadályozza saját ügyeink rendezését, meghasonlás által pedig elveszítjük minden irányban tekintélyünket, és katolikus jellegű intézményeink idegenek zsákmányául esnek.

E szerint tehát oda jutottunk, hogy hazánkban a katholicismusnak dicső zászlaját saját fiai hagyják el.

Mert míg hazánk határain kívül a katholicismus majd a lét vagy nemlétéért küzdve, majd új terjeszkedésben, majd az elveszett tér visszafoglalásában a katolikus névhez méltóan sorakozik, — hazánkban fájdalommal kell tapasztalnunk, miszerint mi évről-évre nagyobb veszteséget szenvedünk, és leszorítottunk a közélet minden teréről, azért — mivel nélkülözzük azon kapcsot, mely a közszellem által fűzne bennünket egymáshoz. Mert hiszen ki tagadhatja azt, hogy az érdekközösség szellemet, az összetartás pedig a társulatoknak erőt kölcsönöz, mely nem a számbeli, de az erkölcsiben leli föl biztonságát?

Erre gondolva pirulnunk kell: majdnem kilencz millió vagyunk, roppant egyházi vagyonnal rendelkezve, századok óta irott törvényekkel birva és azt nem szerezhettük eddig meg, amit az alig másfél évtized előtt polgári jogegyenlőséget nyert Izraelita hitfelekezet bir,

— ugyanis az önkormányzatot, azon szabadságot, — melynélkül semmiféle erkölcsi testület sem képes a cselekvény tevékenységét jogosan és gyümölcsözőleg érvényesíteni.

Bár merre tekintünk, a helyzet tarthatatlansága félreismerhetlenül tűnik szemeink elé. Oka ennek abban rejlik: miszerint jogaink veszélyeztetvék, és érdekeink igen felületesen vannak védve; a jövő biztosítására irányzott törekvések alapjai lételénél kiindulásul csupán ideiglenes intézkedések szolgálnak, melyek a rendkívüli helyzetből veszik eredetüket. Az pedig természetes, hogy ezen a körülmények mivoltánál fogva állandóságot nem ígérhető félrendsabályok következményei sem lehetővé tartósak, ezeknek aszerint kellek egyre változniok, mint maga a helyzet, melyből ezen eredmények származtak.

Azon ide-odavaló kapkodás és a véletlen eseményekre fektetett remények oly mértékben haszontalanok, amely mértékben hiában való minden számítás az államok és nemzetek politikai helyzetében, illetőleg a törvényhozás elveinek érdekek szerinti változásában.

A nyugtalanság bizonyos neme szállotta meg egy idő óta a katolikuskokat, — oly események állanak velünk szemben, melyek csak fokozhatják aggályainkat.

Nem lehet ugyan tagadnunk, hogy a tények kérlelhetetlen logikájának vissza nem utasítható követelményei kellőleg megfontolandók, — ámde nem mind követeli azt a tények logikája, ami ezen tisztességes firma alatt igénybe vétetik, — és épen ez az, minek gondos számbavételétől függ az ugynevezett tények logikájának vagyis a követelményeknek hozott áldozat, illetőleg az engedmények által létesítendő siker vagy sikertelenség.

A kik igénytelen szavaimat megérteni akarják, azok nem lelik szükségesnek, hogy ezen állításaimat részletezve bizonyítgassam, de beérik azzal, miszerint kimondjam: „*int az idő, meneküljünk, a tarthatatlan helyzetből önmagunk saját igyekezete a közérdek által parancsolt összetartás és kötelesség teljesítés által.*“

A követelések és engedmények határait kölcsönösen kitzúzni, ez a feladat; de azt csak úgy érhetjük el, ha az akadályok elhárítására fordítjuk egész figyelmünket és ha arra fogunk törekedni, hogy a félreértések elkerültessenek.

Kétséget nem szenved, hogy a mult készületlensége okozza a jelen bonyodalmaikat, de — a jövő a miénk lesz — ha az akadályok eltávolítására jótékony befolyással találkozunk, ha vezérelve a jog, egyenlőség és szabadság által, elvi tekintetben elfogadjuk: „*Suprema lex Ecclesiae est salus Ecclesiae*“ vagyis az „*Egyház legfőbb törvénye: az Egyház jóléte.*“

Ezen jogelvet diadalra juttatjuk, ha törhetlen hűséggel hajlunk meg az egyház elévülhetlenül szent és sérthetetlen jogai előtt, rendíthetetlen bizalommal hódolunk az Apostoli Király törvényes szabadalmainak fentartása érdekében, és hazafias kötelesség érzettel teljesítjük a közjog határain belül mind azt, amivel az államnak tartozunk.

Igaz, hogy ennyi körülbelől eddig is megtartatott. Oh igen! De csak az elméletben. Azonban a gyakorlati téren épen ezen érintett

érdekek folytonos összeütközése létesíti a fenforgó akadályokat, melyeknek kiegyenlítésére vezethető mód, út és eszközök szerencsés megválasztása és méltányos foganatosítása: teszi egyedül lehetővé Magyarország katolikus Egyházát az állam gyámsága alól felmenthetővé; ez fogja a magyar katolikus Egyházat kifelé a felekezetekkel szemben is függetlenné tenni, de ez fogja egyszersmind biztosítani épen úgy jogaink, mint kötelmeink teljesítését önmagunk között.

Hazai katolikusainknak — ha valaha — már csakugyan meg kell ragadniok az alkalmat, nem csak kijátszott jogainkat visszaszerzendők, de mindenekfelett szent köteletségünk: önállóságunkat kivívnunk.

A katolikus alapokat illető és leverőleg sujtó jelentések a középiskolai törvény reánk nézve sokban hátrányos intézkedései, katolikus néposkoláink szánandó állapota, nemkülömben általános közjogi helyzetünk halasztást nem tűrő szabályozása, nem szólva több más kebelbeli égető szükség rendezéséről — létünket biztosító intézkedések életbeléptetését parancsolják — a jogosult tényezők által hathatósan ellenőrizve kieszközölni.

E sorok írója minden tétova nélkül tiszta lelkiösmerettel állítom, miszerint önmagunk vagyunk okai minden bajnak, a közönynek a legszelesebb alapon térfoglalása: hozza ama kimondhatatlan veszélyt egyházunkra, mely kifelé ellensúlyozza hatalmunkat és tevékenységünket, határainkon belől pedig lehetetlenné teszi az együtt működést; amennyiben egyrészt a papság és világiak közti viszony igen ellentétes alapon nyugszik, a papság fokozataiban pedig a méltatlanság és önzés a feltétlen bizalmat igen megnehezíti.

Hogy ez így van, a leghatározottabban merem állítani, ezt sokan fogják tagadni, de nem hiszem, hogy széles Magyarországon csak egy ember is találkozzék, aki az ellenkezőt bebizonyítani képes leend.

Miként lehetne tehát ily viszonyok között egyházunk jogait az állammal szemben sikerrel megoldani? Miként lehetne a katolikusok egyenjogusítását más felekezettel szemben érvényre emelni? De miként lehet az egyház tagjait jogaik és köteleységük teljesítésére sarkallani, mikor ezen jogok és kötelmeket illető törvények nem léteznek?

Ez képtelen állítás! Így válaszol talán erre valaki. Pedig így van. Az egyházi közjog határozott és üdvös intézkedései Magyarországon majdnem végkép érvénytelennek tekintetnek és nincs oly törvényes intézkedés által pótolva, mely a jog jellegét magán viselné, de az önkény és érdek sugallotta kényszerítő szokások uralkodnak, és amint ezt a körülmények bizonyítják: az egyházra káros eredménnyel.

A világi törvényhozással szemben az egyházi közjog nem érvényesül, csupán ottan látható az igyekezet a kanonoknak biztosítani befolyást, ahol magán érdekek támogatják, hol azonban az egyház valódi érdeke forog kérdésben, ott meghajolnak azon nem mindig helyesen alkalmazott szentirási szavak előtt »minden hatalom Istentől van« vagy pedig azon még sokkal inkább célhoz vezető eszköz előtt: »Usus facit legem« ami magyarul legtalálósabban így fejezhető ki: »Nézőlj szám, nem fáj fejem.«

No de oda is jutottunk az alkotmány által biztosított vallás-szabadsággal, hogy ezen legszentebb jog teljes feladásához márcsak írásbeli lemondása szükséges, hogy az utókor részére örök emlékül szolgáljon, ha azonban az utókornak becsesebb emléket óhajtunk hagyni, szükséges, hogy közös anyánk a katolikus Egyház iránti önzetlen szeretet és hűséggel viseltetve, fontolóra vegyünk a dicstelen jelent; és akkor be kell ismernünk, hogy minden irányban történt mulasztás, tért foglalt a közöny, mérvadó lett az érdek. Mindenütt és mindenben szégyen a kötelesség mulasztás, véték a közöny, bűn az érdek, legsúlyosabb bűn azonban, ha az egyház érdeke magán érdeknek rendeltetik alá.

Magyarország katolikusainak arra kell törekednünk, miszerint ne legyünk törvényen kívül állók, azon szabadság, mely a más felekezeti polgártársainkat boldogítja, számunkra is megszerezhető, csak akarnunk kell. De bizony ha mi nem törődünk jogainkkal, más nem fog törődni, sőt az valami természetes, ha mi nem tudjuk távol tartani a szomszédokat, ha mi magunkat saját területünkön nem tudjuk megvédeni, ha itthon bizalmatlankodásban élünk, mindég találkoznak oly elemek hazánkfiak közt: akik a mi rovásunkra akarnak boldogulni.

Ha mi nem határozunk önmagunk sorsa felett, majd határoznak nélkülünk, de nem lesz benne köszönet.

Azért tehát lépünk a kezdeményezés térére: Működünk közre minden nemcsak megengedett, de bennünket jogosan és törvényesen megillető eszközzel az egyházi önkormányzat létesülésében. — Fejtsen ki minden hű fia az egyháznak állásával járó tevékenységet, viselje szeretettel szívében Egyháza jövőjét, ne legyen katolikus ügyben mérvadó semmi más érdek csak az Egyházé, akkor elnémul minden magán érdek, mint kell is hogy elnémuljon szent Pál szavai szerint, ki így ír a zsidókhöz X/25. »Nem hagyván el gyülekezetünket, mint némelyek szokták, hanem buzdítván egymást annál inkább, mennél inkább látjátok ama napot közeledni.«

Ezen elénkbe tűzendő cél megvalósítására, mint egy szerény tagja a hitfelekezetünknek, Egyházunk megrongált épületét fényessé emelni, egy porszemmel én is hozzájárulok; hitsorsosaim elé adván ezen munkámat, mely által a multat a mostani nemzedék elméjébe visszahozom, a jelen eseményeit feltárva a jövő képét adni megkísértem, e szerint tehát a jelen

I. Bevezetés után, tárgysorozata lesz a munkának.

II. Visszapillantás a multra.

III. Szemle a jelenben.

IV. Áttekintése a jövőnek.

Mig végre a fennebbiek alapján saját véleményemet mondom el V. Zárszó alatt, — és VI. a Függelékben ama vallási békepontokat és törvényeket irom le, melyek emlékeztetni fognak bennünket, mit eredményez: az összetartás, érdekközösség, tevékeny buzgóság és erős akarat.

II.

Visszapillantás a multra.

Midőn honfoglaló őseink hazánk áldott földét meghódították, mint pogány nép a keresztény vallás ellen is harcoltak. Merész kalandjaikkal bebarangolták Európának nyugot tartományait.

A legtöbbet szenvedő német néptől több ízben megveretvén, végre I-só Ottó császárnak 955-ben augsburgi győzelme nemzetünkre igen fontos eredményt szült. Ezen balesemények intésül szolgálván, a kalandozási vágy lassan-lassan lelohadt, és a magyarok beütései a keresztény tartományokba megszüntek; eleink a békés házi foglalkozáshoz kezdték szokni, — a béke légkörében mozogni kénytelen — vissza lőnek tartva a csaták borzadályaitól, a szilaj indulat helyett az élet nemesebb élvezete szállotta meg a szívetket, és szükségesnek ösmertetett el az erkölcsöket alapjában javító eszköz, és így a fegyver zöreijében magát boldognak tartani megszokott nemzetünk honi sátraiba szorítottatott, hogy — a társadalmi rendeltetésben tanusított értelmet, a házi körben mutatott kedélyességet, a minden szomszédaitól gyűlölt őseinkben — helyreállítsa.

A keresztény népek közössége azon életkérdéssel lépett elejökbe, vajjon akarnak e ők is a polgárosodó keresztény nép családok kötelességében helyet foglalni? Külömben mint betolakodott oda nem tartozó nemzet ellen az egyesült kereszténység sikra szálland. Félelmes körülmények aggaszhatták eleinket, ha a határos népre vetvén szemeket, látták, miszerint nemcsak semmi faj rokonaik nem voltak, de mindannyian a haza határain belől törzs, nyelv és hitrokonokkal birtak, kik velök vegyesen laktak. — A minden hadjárattal megszapordott keresztény foglyok hitöket oly könnyen nem felejtették el, ezek a bensülöttekkel a lakosságnak nagyobb részét tévén; a keresztény elvek terjedése mindinkább nagyobb tért foglalt.

Hogy a magyar nemzet ne csak békében éljen, de hogy ennek biztosítására meg is keresztelkedjék, a nyugotaiknak különösen a vallásos I-só Ottónak benső kívánsága volt. Taksony halála után a szelid lelkű és békeszerető Géza választatott meg fejedelemnek. Ez lehetővé tette, hogy hitküldérek jöhettek a magyarokhoz. 973. Piligrin passau-i püspök német papokkal és szerzetesekkel jött hazánkba. Ugyanazon évben Ottó császár Quedlinburgban töltötte a husvétot, mely alkalommal számos népnek fényes követsége tisztelgett nála, ezek közt voltak a magyar nemzet küldöttei is azon rokonszenv jeléül, mely Gézát a kereszténységhez vonzotta. Ezen fejedelem a térítőket nem bántotta, ha bántattak ezt büntetlenül nem hagyta, ő pedig őshite és a kereszténység között ingadozott.

Az idő, mely 985-től folyt le, a béke ideje vala és a keresztény hittérítők nyugodtan lépték át Magyarország határait, de már ekkor

nem német, de morva cseh papok érkeztek hazánkba. — Eleink szívesebben látták ezeket, mint a németeket.

Piligrin püspök első hitoktatóink legelseje 991-ben fejezte be nemzetünk körül halhatatlan érdem koszoruzott életét.

Pályája és érdemeinek örököse szent Adalbert prágai érsek a hithirdetés művét serényen folytatá. Ekkor történt Géza megkereszteltetése; nem ellenezte ő Krisztus tanainak hirdetését, de a nemzet zöme-java több évtizedig konokul ragaszkodván ősi vallásához, nyilvános lépésekre eszélyes ovatosságot parancsolt a dynastia érdeke, és a keresztény hit nyílt elfogadása alkalmasabb időre halasztott.

Szent Adalbert elhagyta Magyarországot. Géza, hogy házának a fejedelmi hatalom birtokát biztosítsa, 979-ben Esztergomban született fiát Vajkot 993-ban egybehívott magyar vajdák, főurak és nemesek gyűlésében bemutatván, a híres véreskü értelmében fejedelmi utódjának rendelte, és a magyar rendekkel a szentül megtartandó hűség esküt letétette.

A fia számára nőt kereső követek II-ik Henrik bajor herceg udvarához indulván, föltételes válasszal és nő nélkül tértek vissza. — II-ik Henrik azt izente vissza a magyar fejedelemnek, hogy leányát a keresztény császárok sarjadékát bálványos férjhez nem adhatja.

XV-ik János és utóda V-ik Gergely pápa ennek anyai részről nagybátyja III-ik Ottó császár és Henrik bajor herceg ehhez kötötték a magyarok teljes megtérésének reményét, és ezen régentől táplált vágnak valóságát kedves kényszerrel óhajtván létesíteni, most mindent megkísérlettek a polgárosodás ezen új gyarmatának megnyerhetését elősegíteni.

Ottó császár 996-ban Rómában történt megkoronáztatása alatt elhatározottatott visszaküldeni hazánkba szent Adalbertet, aki a szent atya áldásával magyar földre sietett. A magyar fejedelmi ház erről értesülve, most már jobb meggyőződése szerint családja érdekének kockáztatása nélkül az annyiszor megkezdett, de félbe szakasztott műnek elhatározta befejezését. A 996-ik év az egész magyar fejedelmi ház megkereszteltetési éve volt. Esztergom várában szent-István vértanu napján Géza 18 éves fia Vajk nagyszámu idegen keresztény fejedelem és ezeknek kíséretét képező fő nemesek és lovagok jelenlétében Stephanos, magyar kiejtés szerint István név alatt a keresztység szent vizével a keresztény egyház tagjául avattatott, sok előkelő magyar fejedelmének példáját követte. Ugyanazon alkalommal ünnepeltetett Istvánnak esketése és menyegzője Gizella bajor hercegnővel.

Szent Adalbert 997. ápril 23-án megöletett Gnébenben. A nagy apostol hitültetvényeit gondosan ápolták utódai, ők lettek a magyar fejedelemnek jobb keze s tanácsosai; ami az elfogadott kereszténység szilárd alapra tételét és gyarapítását illeté. — A szent hit tanítóinak a honfiaikból leendő kiképeztetése végett már Géza a nyugotiak példáját követve püspök székeket alapított volna, ha e tervnek megvalósítását nem kellett légyen elhalasztania oly időre, midőn a nemzet java a keresztény hitre térendvén, az egyházi elrendezés művéhez

segédkezett vala. Miglen pedig az ügyek ennyire nem haladtak, Anastáz apát tanácsára Panonhalmán szent-Benedek fiainak monostort alapított, „mely őseink vallásosságának egyik büszkesége.” Géza, ki oly bensőséggel gondolt őszintén arra, hogy az egész Magyar nemzet vonuljon a kereszt árnyába — 997-ben meghalt.

A magyarok művelődésének dicső pályáját megkezdett és kiegyengetett állapotban 19 éves fiára hagyta.

István, kit egész valójában áthatott Krisztus törvénye, annál buzgóbban folytatta az apjától kezdeményezett művet, melynél több önállóság és teljes lelkéből eredő meggyőződéssel ragaszkodott keresztény nevelésből eredt elveihez.

Hozzá fogott tehát a szent király a honalkotás nagy művéhez, a fegyverrel szerzett és vérrel áztatott haza földjét örökségképen a legkésőbbi utódok részére biztosítani lévén fő gondja; ott látjuk őt magasztos alkotásában a mindennapi élet sivatag lapályán dombot emelni, melynek ormát a kereszttel diszíté, és hű alattvalói mély áhitattal borultak le a kereszt tövében új otthonokban otthontelve; ezen a föld kerkségén mindenütt és mindenben, mindenkor üdvöt hozó jel előtt.

Jól tudta szent királyunk, hogy a maroknyi magyarság Európa talaján a barbár nemzetek szokásai mellett meg nem maradhatta, és a többi vándor nemzeteknek példája meggyőzte őt arról, miszerint népünk léte attól függ, hogy ha őseink minden reánk szállott örökségét az újabb szerzeményel szellemével összeegyezteti; apostoli buzgósággal kezdte meg tehát a pogányság durva erkölceit a kereszténység mindent ujja alkotó szellemével megnevesíteni.

A szent jel körül gyorsan épült a csarnok, ama szent ház csarnoka, melynek küszöbén átlépve, a magyar nemzet el lön választva őseitől.

A keresztény tan így terjedvén hazánkban, természeténél fogva a nemzet életének minden viszonyait átkaroltan, népünknek is ama szellemben kellett átídomulnia, a minő mély és nagy vala az eddig fenállott különbözet és eltérés, és így azok, kik ekkoráig a pogány erkölcsöknek hódoltak a keresztény erkölcs tan forrásai körül telepedének le, a megváltás kincseivel megajándékozva és a mindenható gondviselés kegyelmével napjainkig kísérve.

Az első királyi koronázás kedvező alkalmat szolgáltatott arra, miszerint a királyság koronájával földiszított magyar álladalom alap-törvényei iratba foglaltassanak és kihirdettessenek. Fő helyet foglalt ezek közt azon törvény, mely az egyház jogait határozta meg, s melyekhez kiegészítőleg csatlakozott a keresztény erkölcsi törvényhozás. Az erkölcsi jobbulások hirdetőit gyakran érte üldözés. Könnyen képzelhető, miszerint a megkeresztelt nemzedék művelésében jelentkezni szokott hatás legott nem teremthette meg gyümölcseit.

A keresztény hit terjedése mellett gondoskodni kellett annak fentartása és mindenek előtt annak a teljesítéséhez szükséges helyzet és eszközökről, egyházi szolgálókról, népoktatókról és papokról; templomok, oskolák és birtokról.

Első apostoli királyunk az országot 11 egyházmegyére osztotta fel, bölcs intézkedések által nagyszámu idegen papokat és szerzeteseket hívott hazánkba, és fejedelmi bőkezűséggel tőn alapítványokat, melyekkel anyagiakban látta el az evangélium szolgálait.

Meglévén arról győződve, hogy minden intézkedéseiben marandóságra csak akkor számíthat, ha az egyház fejét tekinti vállalatának támpontjául, azért tehát a kereszténység atyja iránti hódolatától áthatva, értesítette II. Sylvester pápát az országában történetekről, tőle zsenge kezdeményezésére apostoli áldást, az egyháza főpásztorainak részére pedig megerősítést kért. Astrik választott kalocsai püspök fényes küldöttséggel Rómába menván, urának azon alázatos kérését adta elő, miszerint őt, királyi családját, országát és alattvalóit a római egyház közösségébe fogadja, egyszersmind pedig könyörgött a királyi czimért és ennek jeléül királyi koronáért. — A szent atya meghallgatván az előadást, nagy örömmel és kegyességgel teljesíté e kérelmet, nem csak, de a jeles fejedelemnek hittérítő érdemeinek méltánylásául és jeléül Apostoli kettős keresztet küldött azon meghagyással, hogy a magyar király minden ünnepélyes alkalommal azt maga előtt vitethesse, mondván: »Én Apostoli vagyok, de az maga Apostol, aki által Krisztus oly nagy népet megtérített. Énnélfogva a fejedelem Isten sugallta egyházi intézkedéseit nemcsak helyben hagyjuk, hanem az egyház rendezés jogának helyettünk és nevünkben leendő gyakorolhatását is reá ruházzuk.«

A korona és apostoli kereszt mellé, apostoli iratot csatolt a pápa, melyben »a magyarok vezérfejedelmének« fiui ragaszkodását csak azzal reméli méltán megjutalmazhatni, ha óhajtasait egytől-egyig teljesíti, neki és törvényes utódainak, akik az apostoli szentszék által küldött koronával a katolikus egyház szertartásai szerint lesznek megkoronázva, a kereszt elővitelére és a pápa helyett az egyház rendezésére jogot ad, ime az apostoli irat szószerinti tartalma:

II-ik Sylvester pápa Bullája.

Nagyhirü követeid, különösen pedig igen kedves testvérünk Tisztelendő Astrik püspök, annál nagyobb örömmel tölték be szívünket, mivel nem kevés fáradsággal végezték hivatásukat; midőn isteni végzés által intve vágyó szívvvel óhajtottuk előttünk egy ösmeretlen nép küldötteinek megérkezését. Boldog követség, mely mennyei események kinyilatkoztatása és angyali szolgálattal megbízva előbb lőn Istentől rendelve, mint általunk kihalgattatott légyen. Valóban sem kedvező sem rendes, de az apostol szerint Isten irgalmából: Aki Dániel szavaival: az időt és életkort változtatja, országokat alkot és megsemmisít, megösmerteti a rejtek és mélységeket, tudja a sötétben történeteket, mert vele van a világosság, mellyel mint Szent János tanítja: Megvilágosit minden e világra jövő embert. — Mindenek előtt hálát adunk az Atya Istennek és Jézus Krisztusnak a mi Urunknak, ki ez időben fellelte Gézának fiát Dávidot ezen szíve szerinti emberét és mennyei fényel megvilágosítva rendelé őt

legeltetni Izrael fiait a magyarok választott népét. Továbbá dicsérjük Főnségedben az Úr félelmét és hódolatodat a szent szék iránt, melyet Isten kedvező irgalmából kormányozunk. Nem különben bőkezű adakozásaidat melyekkel szent Péternek az apostolok fejedelmének — országodat és népedet, melynek vezére vagy, mindenedet és tenmagad ugyanazon kéréseid és soraid által felajánlottad, — méltóan magasztalunk. Ezen jeles tettel nyíltan bebizonyítottad és valóban olyannak mutattad be magadat, milyennek téged igyekezeted folytán nyilvánítani kegyeskedtünk. Azonban tartózkodunk a dicsérettől. De nem is szükséges, hogy a ki annyi és oly kitűnő, nemkülönbén nagy horderejű tettek által valja Krisztust, akit Isten maga ajánl, azt tüntessük ki. Amiért is dicső fiunk mind azt a mit tőlünk és ezen apostoli széktől kértél: koronát, királyi czimet, az esztergomi érseki és a többi püspöki székek megerősítését — Isten szent Péter és szent Pál apostolok tekintélyével, — intve és parancsolva ugyanazon mindenható Isten által, az apostoli és a mi áldásunkkal örömmel helybenhagytuk, helybenhagyjuk és megerősítjük. — Országodat, melyet szent Péternek felajánlottál, tenmagadat a jelen és jövő népedet magyar nemzetteddel együtt a római szent Egyház oltalmába felvén; ezt a te utódaid és törvényes örököseid igazgatására, kormányzására, uralkodására és rendelkezésére engedjük és bizzuk. Mely utódaid és örököseid ez után törvényesen megválasztandók az előkelők által, kötelesek nekünk és utódainknak, valamint személyesen úgy követeik által engedelmességet és tiszteletet tanúsítani; magokat a római szent Egyház mely alattvalóit nem szolgaként, de mint közös gyermekeit fogadja hű alattvalónak, valamint a katolika hitben Jézus Krisztus a mi Megváltónk vallásában hiven megmaradni; és azt előmozdítani. És mivel jelességed — az apostolok dicsőségét előmozdítandó apostoli hivatalt, Krisztust prédikálva annak hitét terjesztve, bennünket és a papságot helyettesíteni törekedtél, — valamint az apostolok fejedelmét különösen tiszteled: azért mi különös jogainknál fogva Főnségedet a te érdemeid folytán, törvényes örököseidet és utódaidat, kik a mint mondatott, megválasztva és a szent szék által megerősítve lesznek, most és örök időkre óhajtunk kitüntetni; miután tehát te, és azok a koronával melyet küldünk, helyesen a követek által vett utasítások szerint megkoronázva leendtek, magatok előtt apostoli jelül a keresztet elővitetni, felhatalmazva, úgy valamint azok lesznek; — és azzal a kegygyel mellyel Téged és azokat kitüntetve a gondviselés. Országod jelen és jövő Egyházait: a mi és örököseink nevében helyetesünkként fogva, mint már más iratokban is amelyeket hozzád és országod főbbjeihez, nemkülömbén a hívő néphez intéztünk, intézünk, minden bővebben megmagyaráztatik, annak tartalmát egyzersmind megengedjük, annak megtartását akarjuk és kérjük.

Esedezünk a mindenható Istenhez, ki téged már anyád méhéből uralkodásra és koronára választott, és ki azon koronát — amelyet mi a lengyelek fejedelmének részére készítettünk, — neked adni rendelé, öregbitse az ő igazságának termékeny veteményét, és a te országodnak új ültetvényeit bő áldásának harmatával növelje. Orszá-

godat neked, téged országodnak tartson meg, látható és láthatlan ellenségektől mentsen meg és a földi szenvedések után a mennyei örök koronával ékesítsen.

Kelt Rómában Kal. VI. Ápril.

Ez tehát azon okmány, mely kétségbe vonhatlanul bizonytságot tesz arról, hogy midőn dicsőségesen uralkodó koronás apostoli királyaink mint a magyar katolikus Egyház védnökei jogaikat gyakorolják, ezen jogok a'apja nem a felségi jogban keresendők, de a római apostoli szent szék az ezen okmányban foglalt engedményekben rendkívüli kegyelem alapján volt kiváltsággal ruháztatott szent-István első apostoli királyunk örökösire.

Vegyük fel fonalát a további érdemleges tárgyállásnak.

A püspükek mint apostoli utódok körül alsóbbrendű egyházi személyek csoportja szerveztetett, és ezeknél mint bizonyos kerületek székhelyén tétettek le és őriztettek ama Krisztustól nyert kegyszerek és törvények, melyeknek alkalmazása őseink művelődését és ez által földi jólétét mozdították elő. Feladatok volt, miután tisztókat a székesegyházban teljesítették, a püspököt közreműködésökkel segíteni, rendeleteit érvényesíteni, akadály vagy szék üresedés esetében helyettesíteni, illetőleg új választás által betölteni; és az egyház javainak gondját viselni, az iskolákat fentartani, valamint ezekben tanítani. Ezen püspöki tanács tagjai a névjegyzék után — Cánon — melybe beíratk, kanonokoknak nevezettek; a testület pedig szabályaik fejezeteinek felolvasása következtében — Capitulum — káptalanokká hivatott. A székesegyházi káptalanokon kívül több helyen, különösen a nagyobb városokban, hasonló testületek léptek életbe, melyek megkülömböztetésül társas káptalanoknak nevezettek.

A vidéken felállított Egyházak köré sereglett kitközség népe — Plebs — szótól Plébániáknak nevezettek.

Világi papok hiányok miatt monostorok emeltettek különféle szerzetes rendek, kik önfeláldozó életmódjuk által nagy tiszteletet és bizalmat vívtak ki magoknak. Ők pótolták a hiányt a lelkeszkedő papság közt, menhelyet adának az utasoknak és üldözötteknek, gyógyíták a betegeket, nagy gonddal ápolták a tudományok és művészetek kincseit, monostoraikban virágzó tanodákat tartottak fel, művelték a kerteket és földeket, mocsárokat száritának, kézművesek valának, szóval a vidék szellemi és anyagi jó jelét előmozdítva, áldást és boldogságot eszközöltek magyar hazánkban.

Szent-István apostoli buzgalma átvette a nyugati Egyház ezen intézeteit és átültette országába, hogy itten Isten dicsőségére, az Egyház javára, a haza és nemzet felvirágozására szolgáljanak.

Csak kevés Egyház vagy monostor bir ma eredeti alapító oklevéllel, de vannak későbbi időben kelt királyi és egyéb megerősítő, jószágbővítő okiratok. Ily országos hitelű okmányok szerint bizonyos az, hogy királyaink és őseink keresve-keresték az alkalmat Istennek és Egyházának valamit ajándékozhatni. Királyaink a trón és haza körül érdemeket szerzett egyháziakat akként jutalmazták, miszerint többnyire azoknak egyházait ingatlan javak birtokába helyezték.

Egyházaink, monostoraink, plébániáink, kápolnák és oltárok a királyok után a főpapok és nemes családoknak köszönhetik eredetüket. Hol a nemes közönségesen székelt és birtoka volt, ott pap, templom és sirbolt csak ritkán hiányzott. Mindent, mit az egyháziak birtak a papság önmaga nem használt fel, de kötelesek voltak templomokat fenntartani, az isteni tiszteletre szükséges készleteket beszerezni, szóval nemcsak a jogokat gyakorolni, de minden kegyúri terhet viselni; továbbá a hon védelme és közszükségeihez szabályszerint hozzájárulni; a tanoncok, betegek, szegények, ügyefogyottak és idegenek fenntartására adakozni kellett, és még ezenfelül javainak élvezetét egyéb temérdek czímen kényszerült megosztani. Vándorkormányok divatozván Királyok és zászlós urak számos kísérettel voltak az egyháziak vendégei. Ennek már-már elviselhetlen voltát 1222-ben II-ik András király arany Bullája, és az 1222. I-ső János esztergomi érsek fellépése folytán ugyanazon király által kiadott okmány, nemkülönben 1231-ben az arany Bulla tartalma újabb pontokkali bővítése — tekintetbe vévén — ezen beszállásolás szabályoztatott.

Már legelső királyaink alatt a gyászos belviszályok számos sérelmet okoztak az egyház javainak. A fejtelenség igen sokszor lábbal tiporva a törvény és jog szentségét, elrabolták az egyház vagyonát. De a bírvágy mohó mételye magukat az egyháziakat is elragadta, az egyház árulójává lettek, szövetkezvén az egyház ellenivel; ön magok idézték elő az egyház bajait. Így a főpapok sanyargatták az alpapságot, és ami legsajnosabb nemcsak az egyház örökös javai, de még az egyházi czélokra fordítandó bevételek sem kezeltettek rendeltetésökhöz méltóan, és annyira terjedt némelyek önmegfeledkezése, hogy adás-vevés által lőnek kinevezve és így, ha nem is mindenkor alkalmatlan, de méltatlan jutott a papi méltóságba.

A végrendelet biztosítására a papság főpapjaik ezek a királyok és pápákhoz folyamodtak, ez volt a joggyakorlat, mely a magyar törvénykönyv I. 10. Sz. 3. §. által helyben hagyatott. A magyarországi javadalmas papság legrégebb polgári törvényeink értelmében: Szent-István I. 2—6. 2. szerint szabadon alkalmazhatta volna magát a közjogi szabványokhoz 6. 9. 12. X. De test. Mindazonáltal egész a 17-ik századig nem gyakorolhatták a szabad végrendelkezési jogot. Ennélfogva a nagynevű Pázmán alatt a magyar főpapság II-ik Ferdinándtól megnyerte a jogot bizonyos feltételek mellett szabadon végrendelkezni. 1625. decz. 11. — Ezt Lipót király is megerősítette, de mivel számos esetben perpatvarra adott okot, 1703-ban Kollonich primás szerződésre lépett a kincstárral, mely Kollonich-féle egyezmény (Conventio Kollonichiana) 1715. 16. t. cz. által törvény erőre is emeltetett: — ezen egyezmény szerint mindazon magyarországi főpapok, kik királyi kinevezés által nyerték javadalmaikat, az ezen javadalomból szerzett vagyona nézve, ha nem nyertek királyi engedélyt külön végrendelkezhetni — szerzeményüknek csak egy harmadával intézkedhetnek, a másik harmada az egyházé, ahol utóljára voltak alkalmazva, a harmadik harmadot a Fiscus öröklé. A könyvek templomi készletek az egyházé, a butorozat és gazdasági felszerelés

az utódé. Ha valamely főpap végrendelet nélkül hal meg, hagyatékának egyharmada illeti a rokonokat 10-ik izig, a másik kétharmad az egyház és kincstár közt oszlik meg, ha rokonok nincsenek e harmad is a Fiscusé.

Az 1855-ik évben kötött Concordatum XXI-ik czikke a főpapságnak teljes végrendekezési szabadságot ad és eszerint a Kollonich-féle végrendekezési jog megszűntnek tekintetett.

Mindazon javadalmasok, kikre a Kollonich-féle egyezség nem vala alkalmazható, — tehát kik nem esnek királyi kinevezés alá — végrendekezés tekintetében korlátlan szabadsággal bírtak és bírnak egyedül a kegyelet adóját kell szem előtt tartaniok, amely némileg egyházmegyei szokások által van megállapítva; nemkülömben saját érdekökben szem előtt tartandók a hazai törvények szabályai.

A szerzetetek valamint általán sehohal úgy nálunk sem végrendekezhetnek, miután pedig nem végrendekezhetnek, ha marad utánok valami a szerzet tulajdonába megy át.

A saecularisált szerzetes pedig csak pápai engedélylyel tehet végrendeletet.

Ami továbbá a jelenben illeti főpapjaink végrendekezési jogát, az még elintézésre vár, és lehetetlen itten fölneem tüntetnem katholicus Egyházunk jogainak egyik páratlan, de komoly megfontolást igénylő visszaságát.

Midőn a felekezet nélküli kormány 1870-ben a Concordátumot beszűntette azt a Nagyméltóságú magyar püspöki kar mind hazánkra nem törvényest egyszerűen elejteni engedte, és így valamint sok más pontban a biztos alapot elhagyták, úgy különösen a végrendekezési jogot illetőleg nem csak a jelenben, de a jövőre nézve is nagy bonyodalmaknak engedtek tért, amint ezt a boldog emlékü kassai püspök végrendeletének 9 éves története sajnosan bizonyítja.

De különben is azt tanítja a jog, hogy minden nemzetközi egyezmény ha az absolut monarcha által kötötték későbbi parlamentarís kormány által ennek ereje kérdésessé nem válthatik és viszont;

A magyar szent királyok és utódaink fő urak és nemesek által alapított és földi javakkal ellátott magyar katholicus papság a hon fiaiból szemeltetvén ki, világos miképen álladalmi helyzetét tekintve jobbagyi kapcsok kötéék össze a magyar szent koronával. Mindazon által más a polgári álladalomnál nagyobb kiterjedésű társadalom: a keresztény köz egyháznak tagja lévén egyszersmind ennek kötelme körébe is tartozott. — A kereszténység nagy családjában az egyházat az állammal egy közös érdek a népek boldogítása köti össze, az egyháziaknak az oltár szolgálínak vállaira földi javak birtoka által hazai polgári jogok és kötelmek is nehezettek. — Hivatása az egyházba rendelte őt, de az állam érdeke a világban is jelelt ki számára diszes helyet, melyet üresen hagyni tiltotta az egyház érdeke.

A magyar egyházi férfiak választásáról tudjuk, hogy az egyház alapító szent király apostoli jogánál fogva önmaga nevezte ki a főpapokat. Utódai Kún László koráig nem mindenkor gyakorolták e

jogot, de azért apostoli királyaink sohasem mondtak le sőt Zsigmond király a constanci zsinaton e jog megerősítését is kérte. II-ik Ferdinánd kérdésére a nagynevű Pázmány 1635-ben bebizonyította, hogy a magyar szent korona jogára alatt a Canon szerű kinevezés az apostoli királyt és csak a megerősítés illeti a pápát.

A kanonokat egész 1772-ig a püspökök szabadon választották, azóta pedig kevés kivétellel a kanonokokat, czimzetes apátokat és prépostokat a püspöki hármass felterjesztés alapján az apostoli király szabadon nevezi ki, nem korlátozva sem a püspöki felterjesztés, sem az ideiglenesen usnált miniszteri ellenjegyzés által.

A plebánosok kinevesése a püspökök joga, ez azonban nagy mértékben van korlátozva a kegy uraság által; amennyiben birtokos egyházi testületek, törvényhatóságok, egyes családok bemutatását a püspök ha Canon ellenes akadály fen nem forog megerősíteni köteles. — Ahol pedig a vallás- és tanulmányi alap a kegyuraság, ott hármass előterjesztés alapján rendszeren az első helyen bemutatott — a királyi családi jószágokon és a kincstár birtokain ehez hasonló módon, de kevésbé korlátozva a Pénzügy Miniszter, — ahol pedig kegyuraság nincs, ott a püspök szabadon adományozza a javadalmat.

A hajdan remek templomai és ezek kincsei a számos nevelő-intézetek, tanodák és egyéb alapítványok fényes bizonyosságot tesznek őseink buzgóságának áldozat készségéről, és az egyházi vagyon rendeltetése szerinti kezeléséről; és habár a belvillongások sok egyháznak romjait, még több intézet feldulását és vagyon elpusztítását hagyták emlékül, el lehet mondanunk, hogy édes hazánkban egész a mohácsi vészig virágzott a catholicismus.

A reformáció gyszas eseményei, melyek lángba boríták egész Európát, hazánkban is sok szerencsétlenséget idéztek elő. Eltekintve attól, hogy állami önállóságunk elbukását leginkább vallási harczok idézték elő, a katholikus egyház, mely mindig a Habsburg dynastiához hű maradt, kiválólag ezért is üldöztetett.

Igen előmozdítá a catholicismus hanyatlását az, hogy magának a katholikus papságnak egy része titkon, más része nyíltan a catholicismus elleneivel és így az állam fentartó elemek lerombolóival szövetekezett, és szem előtt nem az egységet megszilárdító catholicismus erejét és befolyását növelni, jogait és szabadalmait megvédeni; de saját érdekének tévesztett iránybani befolyását, jövedelmének öregbítését igyekezett biztosítani.

Csoda-e tehát ha ily viszonyok között a legnagyobb mértékben hanyatlott a katholikus papság erkölcsi tekintélye, daczára a jobbak ernyedetlen buzgalmának? — Másrészt csoda-e, hogy az ország katholikusai, kik a mult századaiban annyi vallásos érzületet, rendithetlen hitbuzgalmat és ragaszkodást tanusítottak, áldást terjesztő szent vallásunkhoz: a hitujítás veszélyeiben oly álhatatlanok, könnyen félre vezethetők és hithagyók lettek? Valamint mindenütt, úgy nálunk is a magáról megfeleltkezett és az erkölcsökben sülyedt papság viselete segitette elő a reformációt. A hivek lelki üdvével keveset gondoló

egyháziak vétkei, melyek büntetése önmagok gyászos elstét vonta maga után — az egyház elnyomatását idézték elő.

Várday Vranich Oláh áldás teljes befolyásuk bármennyire is érezhető vala, a viszonyok hatalma erősebb volt

A magyar katolikus egyház üldöztetvén, templomaink, zárdáink, oskoláink elraboltattak vagy leromboltattak, javaink és alapítványaink idegen kézre kerültek, püspökeink, papjaink és szerzeteseink vagy elpártoltak vagy bebörtönöztettek és száműzettek vagy leölettek; világi hitsorsosaink pedig legtöbbször zsarnok kényszer által akadályoztattak a szabad vallási gyakorlatban. Ezen felül pedig a hitujjítók leginkább Németországból árasztották el hazánkat új tankönyvekkel és prédikátorokkal, akik a szerencsétlen polgárháborúk alatt hitujjonczokat könnyen toborozhattak.

Az 1545. 12. és 1550. 19. t. cz. rendelik ugyan, — hogy a katolikus javak ne kerüljenek idegen kezekre, illetőleg ott ne maradjanak — de mi haszna van ottan a törvénynek, hol sem erkölcsi bátorság nem létezik annak végrehajtására, sem erkölcsi tekintély.

Valóban szájalomra méltó volt a katalika Egyház helyzete! De az isteni gondviselés kegyelme örökösödött felette és alkalmas időben engedte meg, hogy egy oly férfiú mint Pázmány Péter munkálkodhassék az egyház, haza és nemzet javára.

Ezen lángelméjű vallásos szellemnek lehet köszönni, hogy a már oly annyira sülyedt katholicismus lassan-lassan új erőt nyert, míg végtére ha nem is teljesen, de az adott viszonyok között elég hatalmas lőn, hogy saját ügyeit előnyösen rendezhette, és eszerint mindinkább sikerrel működhetett közre a haza békéjére, ez által pedig Magyarország fenmaradásának lehetőségét biztosította. Pázmány feladatának tüzte ki az ágostai és helvét hitvallást követő főurakat a katolikus egyház kebelébe visszatéríteni. Határt nem ösmerő buzgósággal szónokolt, irt, fáradozott és leginkább a nemzeti nyelv alkalmazása által: a hitujítás idejében páratlan eredményt mutatott fel dicsőséges törekvése. Ezen gondviselésszerű főpapot apostoli munkájában leginkább támogatták egykori pályatársai a Jezsuiták, akik fényes eredménnyel küzdve, egyedül voltak képesek a hitujítás árjának sikerrel határt szabni. 1619-ben a pozsonyi országgyűlésre a diadalbábéros Betlen Gábor is szükségesnek találta hazánk eme nagynevű főpapját meghívni, »hogy a haza üdvéről folyandó tanácskozásban, mint az ország Primása, részt vegyen.« Pázmány roppant tekintéllyel bírt, és befolyást gyakorolt ahol megjelent, javaslataival kormányozta a közügyeket, az elméknak irányt, és az iránynak szilárd alapot adott; »ily szellemi főlény érzetében indítványozta az állandó trónörökösödés szükséges voltát, mely által mint hazafi megérdemli, hogy emléke örökidőkön át tiszteltessék.«

A magyar katolikus egyház nemzetünk és hazánk ezen dicső és áldott emlékü bajnoka meghalt 1637. márczius 19-én Pozsonyban, hol emléke az alamizsnás kápolnában tiszteltetik.

Pázmány utódai alatt a megtérés örvendetes módon haladt, mely protestáns részről sok ellenségeskedésre adott okot, miglen a linczi

békekötés 1645 végén megnyugtatta a protestánsokat. — A katolikusok ellenben azt követelték, hogy minden engedménynek az 1606-iki bécsi békekötés szolgájon alapul. Első Leopold uralkodása alatt bizonyára rendbe jöttek volna a haza ügyei, ha annyi visszaélés nem történik vala az ország igazgatásában.

Megtörténvén az Ozmanok hatalma Bécs alatt 1683-ban, dicső győzelmek után ugyan azon évben Esztergom bevételét és 1686-ban Buda is visszafoglaltatott; szent István birodalmának nagy része ismét a magyaré lőn. 1687-ben Pozsonyban az országgyűlésen a protestánsok fellépéseket tetemesen mérsékelték, ennélfogva nyugodtabban tárgyaltattak a haza ügyei, és december 9-én koronázta meg Széchényi esztergomi érsek I. Józsefet, mint első örökös magyar királyt.

I. József alatt fájdalom ismét sok vér folyt, sok vagyon elpusztult a vallásjog visszaszerzésének czímén, míg végre a szatmári békekötés békét adott a hazának, 1711-ben ekkor József már nem élt, öccse Károly mint örökös magyar király lépett a trónra, ki az 1711-iki koronázási országgyűlésen kiadott koronázási hitlevélben minden elődei által hozott törvényeket teljesíteni ígért. 1715. 125. t. cz. szerint pedig ha vallás ügyeiben valamely törvényczikk nem teljesítenék, a király és ország nevezte biztosok által megvizsgáltatván, ő Felsége elé terjesztendő. — A vallás ügye ily formán az országgyűlés tanácskozásai köréből kivétetvén, egyenesen Királyi rendelkezés alá tétetett, e törvény egész 1790-ig divatozott, — azonban törvény által maig sem töröltetett el.

Mária Terézia uralkodása alatt három esemény adta elő magát, mely a magyar catholicismust érdekli: a székesfehérvári, n.-váradai gk., szepesi, szombathelyi, besztercebányai, szepesi püspökségek alakítása, XIII-ik Kelemen pápának 1758-ban a magyar királyok ősi apostoli czimének megújítása a királynő személyében, és a Jezsuitáknak feloszlatása.

II-ik József 1781. október 25-én hirdette ki az úgynevezett keresztény türelmi rendelvényt, mely a bécsi békekötéssel együtt Magyarország vallás viszonyaiban sarkpontot képez. Ezen törvénytelen uton kiadott rendelvény nagy izgalmat okozott, mivel a katolikus egyház nyilvános veszedelmére a protestánsoknak oly szabadságot engedett, amelyet ezek legnagyobb győzelmeik közepette sem voltak képesek megnyerni. Ezen fejedelem absolut módon uralkodván, habár mélyen vallásos volt, egyházunknak sok kellemetlenséget okozott. Azon meggyőződésben, hogy az állam felette áll az egyháznak, az apostoli szent székek intézkedéseit ellenőrizhetni jogosítva tartotta magát, behozván a — *Ius placetumot*; eltörölte a szerzetes rendeket, a papnöveldéket kevesbbitette, még az isteni tiszteletben is paragrafusok szerint intézkedett, szóval a szentélybe magába nyult bele, miért is általános ellenkezésre talált minden irányban; halálos ágyán minden ujtásait visszavonta.

Az igazság érdekében el kell ösmernünk, hogy a magyar katolikus egyházban sok jót tett; a vallásalap költségére sok száz templomot és parochiát alapított és javadalmazott, és a tanulmányalap

által sok katolikus intézetet biztosított a jövőnek, így amit a szerzetes rendek felosztásával és birtok elvételével elvont az egyház szolgálótól egy kézzel, vissza adta azt más kézzel az egyház közszükségletének hasznára.

József utódja II-ik Lipót 1790-ben koronázási országgyűlést hívott egybe, és kibocsátá a vallás ügyét tárgyaló híres oklevelét. Nagy hatást gyakorolt ezen oklevél. Az összes egyháziak és nyolczvan katolikus világitól aláírott kérvényt terjesztettek a király elé, melyben a bécsi és linczi békekötésen alapuló 1606. és 1647-ik t. cz.-re visszamenni könyörögnek. 1791-ben új vallási törvény cikkelyezettett be. Ez országgyűlésen minden felmerült tárgy el nem intéztetvén, katolikus egyházi választmány rendeltetett.

Utódja I. Ferencz alatt a kassai, szathmári r. k. és az eperjesi g. k. Püspökség alapított, az esztergomi Érsek ősi székhelyét 1820-ban elfoglalta; a szerzetes rendek visszaállítottak.

A későbbi különösen 1830, 32—36., 39—40., 43—44. országgyűléseken katolikus és nem katolikusok közt elkeseredett viták folytak — különösen a vegyes házasság kérdésében.

Mig végre mindennek új fordulatot adott 1848, mely kimondta a vallási szabadságot, melyet illetőleg eléggé jellemez mi voltára — minket katolikusokat illetőleg, — hogy rosszabbul vagyunk mint voltunk 1848 előtt.

Ezen rövid kivonatban vázoltam a multat utmutatóul a jelenben és a jövőre.

Mindazon vallási törvények, melyekre hivatkozás történik, »Függelék« alatt olvashatók.

III.

Szemle a jelenben.

A multat tárgyaltam a 48-as eseményekig, ezen időtől beállott az átalakulás korszaka, a bilincseiből kibontakozott vélemény szabad-ság seholsem tört annyira utat, mint a vallás ügyeiben, és a népjog ezen legszentebbike a vallás szabadság az egyenlőség jelszava mellett fennen hirdettetett. Így hazám törvényhozása is az 1848. XX. t. cz. alapján becikkelyezte a vallás egyenjogúságot, de milyen egyenjogusítás ez? Midőn a protestánsok teljes belkormányzati önállóságával szemben az állam a katolikus egyház irányában eddig gyakorolt jogok tág körét megtartotta, és azok kezelését az országgyűlés ellen-őrzése alá helyezett felelős miniszterre bízta.

Az absolutismus beálltával az egyház az állammal barátságos lábón állott ugyan, de az önkormányzatot nem élvezte, amennyiben a centralizmus és a germanisátió elvei ezt meg nem engedték. — E korban alapítottott a sz.-ujvári és lugosi g. k. Püspökség.

A Provisóriumok alatt a régi dicasterialis rendszer mellett kezeltettek a katolika egyház ügyei. Míg végre a kiegyezés meghozta a legujabb fordulatot. A 48-iki törvények életbe léptetvén, a XX-ik t. cz. is alkalmaztatásra lőn hivatva. De mi történt? A két protestáns felekezet egyházi önkormányzata százados törvényben birván létét, — minden irányban tiszteltetik, a román és szerb nem egyesültek Autonomiája majdnem államveszélyes alapon létesült, az izraeliták teljes elnyomatás után a legszélesebb önkormányzattal boldogítottak; csak mi 9 millió katolikusok, kiknek léte e honban régibb e hon foglalásnál, kik a magyar nemzetet az európai művelt népek színvonalára emeltük, századokon keresztül függetlenségét biztosítottuk, közel ezred-éves fenállásában istápoltuk — most midőn a haza összes polgárai a népjog legszentebbikében a vallás ügyében teljesen szabadok, mi az állam nem keresett és nyomasztó gyámsága alatt vagyunk, ügyeinket a felekezet nélküli kormány és a felekezet nélküli törvényhozás, de nem magunk kormányozzuk.

Ennél csak az nagyobb szégyen, hogy önmagunk vagyunk okai, miszerint már tizenhat év telt le azon vélemények, óhajtasok, remények vajadásában, melyeket az önzés, magán érdek és helytelen számítások lehetetlenné tesznek. Hogy mikor gondolják elérkezettnek az időpontot, egyházunk ügyeit valahára rendbe hozni, — azok kiknek erről gondolkodni kötelességökben áll, csak a jó Isten tudja, — de azt minden katolikus elmondhatja: miszerint mentől később fog megtörténni, annál nehezebb lesz a labirintusokból kiszabadulnunk és a mostan sokoldalú érdekből tanusított közöny soha helyre nem hozható rést fog hátrahagyni összes egyházi ügyeinkben.

Én e sorokban feltüntettem az okozatokat, melyek egyrészt okai a tétlenségnek, másrészt kimutatják a temérdek képtelenséget amely fenáll. Vizsgáljuk meg tehát egyházunk összes érdekeit.

Az Egyház viszonya az államhoz.

Miután az állam magát 1867 ben felekezet nélkülinek nyilvánította, és kimondá az elvet »szabad egyház szabad államban« önkényt megszünt azon viszony, mely fenállott azelőtt. — A felekezet nélküli kormány feloldotta azon köteleket, melyhez őt a katolikus Egyház füzte mint államvallást, és mely mint ilyen az állam részéről sokszoros jótékony pártfogás és védelemben részesült, de az 1848. 20. t. cz. után az állam kiváltságára többé jogot nem tarthat, le kelle tehát az államnak mondania a katolikus egyház belügyeinek vezetéséről, amint ezt az 1871-iki autonomicus congressus egybehívására czélzó törekvés is indokolja. Mélyen kell azonban fájlalnunk, hogy ama kísérlet hajótörést szenvedett és mindazok, kiknek hivatásuk ezen ügyet nemcsak a katolikus jogok követelményeinek, de a haza polgárainak szabadsága és érdekében létrehozni már 13-ik éve csodálandó közönnyel, részvétlenséggel engedik úgy menni a dolgokat, mint ahogy mennek. És valóban széles Magyarországon alig van polgára e honnak, aki el ne itélné ez állapotokat.

Az igaz, hogy a katolikus egyház viszonya a legfelsőbb kegyúrhoz igen sokban korlátozandja a katolikus önkormányzat tevékenységét, de hiszen igénytelen meggyőződésem szerint épen koronás apostoli Királyunk Ő Felségének legfőbb védelme az, mely a hazai katolikusokat határtalan bizalommal tölti el, tudják azt nemcsak Magyarországon de hazánk határain túl is, hogy a Felsőleges Habsburg Lotharingiai családban soha sem hiányzott a buzgó vallásosság és tántorithatatlan ragaszkodás a katholicismushoz. Tudja azt a magyar nemzet, hogy épen most e válságos időkben a katolikus jogok egyedi és őszinte védnöke a legfelsőbb kegyúr és Felsőleges Dynastiája.

Viszont Felsőleges urunk apostoli Királyunk meg van arról győződve, hogy azon magyar nemzet: mely a hódolat, ragaszkodás, hűség, szeretet oly megszámlálhatatlan példáját tanusítja; a többséget kitevő katolikus alattvalóit is azok közt találja, és csak hiven, az állapotoknak megfelelőleg legyen egyházunk legfőbb kegyura értesülve a katolikus ügyek rettenetesen zilált állapotáról, hú népének óhajairól, — *»lehetetlen hogy atyai gondoskodásánál fogva, és apostoli jogainak befolyásával ne akarná ezen egyház, trón, haza és nemzetre egyenlően a léteérdeket kérdésessé tevő ügyben kezdeményezni a jobbat.«*

Mi tűrés-tagadás, hogy igen sokban az ellenkezőről győződnék meg, melyekről mostan másképen van értesülve. — Hiszen az 1870. augusztus 20 án elrendelt »Ius Placetum« törvénytelen vala, de azt is főpapjainknak Rómában tanusított magaviselete — szükségképen eredményezte.

Egyházunk viszonya a híffelekezetekkel szemben.

Nem katolikus honfitársaink vallás ügyeinkben a legszélesebb alapon önkormányzattal bírván, igen sok igényekkel lépnek fel ellenünk, szüntelen próbálgatván felhasználva a katolikusok zilált helyzetét, hol és mi módon lehetne rést ütni jogainkon, hogy annyit idegenithessenek el magoknak a mi rovásunkra, amennyit csak bírnak. Vagy tán nem úgy van-e? Hiszen felmerült a törvényhozásban is azon hallatlan eset, hogy megtámadták a katolikusok vagyónát, és csak azért — mert köztük nincsen egyetértés — országos bizottság működött meghatározandó, valjon századok óta birt vagyónunk a mienk-e? Honatyáink között soknak nem tetszik a katolikusok házassága, a szerzetesek fogadalma, a szertartások, az ünnepek és sok minden olyan, amihez semmi közük nincsen. A sajtó terén igen sokszor a legkíméletlenebb megtámadásoknak vagyunk kitéve, és néha csak az illető írónak elfogultsága nyugtatja meg vérig sértett önérzetünket.

A közéletben bárhova tekintünk ahol választás vagy kinevezés történik, ott daczára annak, hogy mi katolikusok az ország lakosainak nagyobb többségét tesszük ki, általánosan mindenütt kisebbségben maradunk; akárhol ha valahol valamiben részt veszünk, a legtöbb esetben a katolikusok huzzák a rövidebbet.

Azt hiszem állításaim megerősítik nemcsak hitsorsosaim, de a más felekezetű polgártársaim is.

És miért van ez így? Talán a katolikusok közt kevesebb az értelmiség? Bizonyára nem, azt valamint a legszerényebb úgy a legelfogultabb felfogás sem engedheti meg. De van egy elvitázhatatlan tény amely ezt eszközli, és ez a felekezeti önkormányzat hiánya mi nállunk.

Míg nem katolikus polgártársainkat a felekezeti érdek összetartásúl szelleme lelkesíti, addig minket katolikusokat a legellentételesebb alapon nyugvó féltékenység, bizalmatlanság gyengít; míg amott semminémü féltékenység; addig mi köztünk az irígység, fukarság a büszkeség elvonja a közszellem erősbülését, és vagy kerüljük egymást, vagy határozott állást foglalunk hitfelekezetünk ellenében. — Ez az oka, hogy sem nem ponderálunk, sem nem numerálunk.

Az egyháziak viszonya a felekezet határain belül a világiakhoz.

Ha az eddig elmondottak kedvezőtlen színben mutatják be egyházunk helyzetét, mennyivel inkább elszomorító viszony az, mely a katolikus papság és világiak közt fennáll. Az Úr felkentjei és a hívek együttesen teszik ki az egyházat. A pap magasztos hivatása nemcsak a templom falain belőli ténykedésekre, és ezen kívüli szertartásokra szoritkozzék; de kell: hogy hiveinek bizalmát, szeretetét, tiszteletét bírja, mert ha ez nincs, akkor a legszerencsétlenebb viszony áll fen, mely a társadalomban előfordulhat.

És mily boldogító áldást hozó eredményekkel találkozunk ott, ahol a papi és világi elem a bizalom által vezérelve egyetértve intézik az egyház ügyeit; — oly káros es minden jót csírájában elfojtó állapotokat teremt ama helyzet, melyet a papság és világiak közti viszály, egyenetlenség, önzés von maga után. Amott az egyház tisztelete, a hit élet virágzása, a nép boldogsága látható, — itten az egyház ziláltsága a hit élet hanyatlása, a nép elhagyottsága jellemzik a visszavonás átkát. Ezt bebizonyítani nem szükséges adatokat felhoznom, igazolja ezt a magyar katolikus egyház minden állapota; tisztelet a kevés kivételnek, beösméri ezt minden magyar polgár, aki a közügyekkel ösmeretes.

Mi tehát ennek az oka? véleményem szerint az: miszerint a Clérus és világiak közt nincs egyetértés. — A klérus jogaira féltékeny, a világiak a teher viselés és több érdek számbavétele mellett azt a jogot és befolyást kívánják magoknak biztosítani, melyet nemcsak az egyházi közjog megenged, de a hazai egyházi ügyek jóléte és felvirágozása igényel — mind ezt pedig elérni csak az együttműködés és bizalom eszközölheti.

Szomorú tapasztalatok győznek meg bennünket az említett kelések hiányáról, mert hiszen jogaink felett az örök gondviselésen kívül az apostoli király hitbuzgóságának köszönhetjük, — hogy ezen legfelsőbb védelem örködvén, — jogainkra érzékenyebb csapás nem méretett.

A törvényhozásban ülő főpapjaink nem kielégítő eredménnyel képviselik az egyházat, és bizonyára inkább személyes tekinteteknek köszönhető, miszerint birtokuk nem lett eddig megtámadva, de a közügyek más terén méretett csapás a katolikus érdekekre.

A képviselőházba választott egyházi férfiak kevés kivétellel egyet érteni látszanak azon iránnyal, mely sérelmes jogainkra és a legnagyobb horderejű kérdésekben, melyek bennünket illetnek, irigylendő önmegtágadást gyakorolnak, amennyiben vagy hallgatnak, vagy megmagyarázhatatlan módon érvényesítik szavazatukat.

Igy csak azt említem meg, hogy midőn a katolikus egyház, az apostoli szent szék, a trón és legitimitás legvadabb ellenségének — Garibaldinak halála alkalmával — a magyar képviselőház jegyzőkönyvileg sajnálatát fejezte ki, nem akadt katolikus pap, aki kétség kívüli jobb meggyőződését követve ez ellen tiltakozott volna.

Viszont midőn Rómában a szent életű IX-ik Pius hamvait örök nyugalomra kísérték, az egyház ellenségei által felbérelt czinkosok azt brutális módon meggyalázták; nemcsak egyetlen egy tag sem találkozott a magyar törvényhozás egyházférfiai közt, aki ezen barbarismus ellen felszóltal legyen, de azon fejedelem — akinek kormányelnöke a fent jelzett tettet hazafias eljárásnak nevezte, egy — honi főpapunk részéről ünnepeltetett, — az apostoli szent szék tekintélyének ilyesmi nem lehet előmozdítója. Szavak és tettek egymást czáfolják.

Ezen tényekben igen világosan nyilvánul, miszerint a magyar törvényhozásban résztvevő egyházi férfiak nem tudják magasztos kötelemeket teljesíteni; mert vagy nem akarják, vagy nem merik — Ha

nem akarják, nem barátai az egyháznak, — ha nem merik, oly helyet foglalnak el, melynek betöltését más érdek és czél tüzi eléjük. — Mindkét esetben kimondhatatlan kárára vannak a magyar katolikus egyháznak és bizonyára nem csekély részben járulnak hozzá, hogy zavart, rendezetlen zilált helyzetünk mig nagyobb mértékben szenved, és az utókorra veszedelmes állapotokat teremtenek. Nem is szólván azon tömérdek országos közügyről, mely az ő hozzájárulásuk által érdemökben sokszor helyesebb módon intézendett el volna.

Mind ezek után igaz az, hogy azon fonákság, mely katolikus egyházunk ügyében minden irányban annyira káros eredményekkel állandósítja a végtelen labirintot — legnagyobb részben az egyházi férfiak magatartása által idéztetik elő. — Nem csoda tehát ha a világi elem bizalommal nem viseltetik irántuk.

Az egyháziak viszonya a felekezeti határain belül — az egyháziakhoz.

De a magas reptü politika teréről száljunk le a mindennapi élet kissébb rétegeibe, és itt ismét csak azt látjuk, hogy mindazok, akik a katolikus egyház magasabb régióiban szerencsések az alantasabb érdekelték sorsát intézni, oly módon szemlélik a fennálló tényeket, hogy az igaz és keserü valóság nem tűnik szemeik elé.

Mi lehet ez más mint az aránytalan anyagi állapot?

Vannak főpapjaink százezernyi jövedelmekkel, és vannak olyanok, akik magas állásukhoz képest igen szerényen vannak ellátva.

Vannak káptalanaink, melyeknek egyes tagjai nagyobb jövedelmet huznak mint más egyes káptalanok összes tagjai.

Vannak apátok és prépostok, kik püspöki bevétellel bírnak.

Vannak plebánosok, kik egy olasz püspökség vagyonával rendelkeznek.

De vannak plebánosok, akik ha a könyörületés kéz nem segít rajtuk, az inséggel küzdenek.

Vannak fölszentelt papok, akik mint segédlelkészek működnek, és akiknek elviselhetetlen helyzete oly nyomorult, hogy „Res clamat ad Dominum.”

Vannak az egyháznak nagyreményü csemetéi, akik az élet egy igen nagy részében szorgalmuk, önmegtadásuk által képezik magokat az úr szőlőjének művelésére, és elhagyván a papnöveldeket a leggyakrabban — mint vagyontalan szegény szülők gyermekei — ha egyes nagylelkü adakozások által nem segítettnek, úgy a legkezdetlegesebb szükségleteiket sem képesek fedezni.

Mindezt nem azért soroltam fel, mintha szívemben a kaján irigység uralkodnék, de azért mivel lelkem legbensőbb meggyőződéséből óhajtom, hogy egyházunk minden érdekében úgy legyen berendezve, miszerint érvényesüljön azon elv: „Quid postulat salus Ecclesiae?” — Az egyház érdeke pedig azt kívánja, hogy az egyház vagyona ne legyen egyesek boldogítására, de az öszérdek javára. Az evangé-

lium hirdetőinek nem lehet igénye és célja a gazdagság, de mindenki jogositva van az állásához mért tisztességes ellátásra, meghajolván az örök törvény azon követelménye előtt, hogy az érdem és fensőbbiség — aránylagos jutalomban lelje kitüntetését. Kérem most az olvasó figyelmét egy rendkívüli érdekes pontra.

A káplány.

Merem állítani, hogy a társadalom semminémű osztályában nincs olyan szárandó állapot, mint kevés kivétellel a káplányé.

A káplány mint felszentelt áldozár segéd lelkésziül küldetik. Miután 16 évig tanult és magának oly ösmereteket szerzett, hogy hivatását kellőleg betölthesse, egy idősebb vagy érdemesebb plebánoshoz rendeltetik, a teljes ellátáson kívül évi fizetése 105 mond egyszáz öt forint — ez a biztos, — ebből kell magát ruházni és az állásával járó folytonos tovább képzésére igényelt szükségleteket fedeznie.

Bizonyára oly állapot ez mely csak szájalomra méltó, napjainkban a kocsis a béres évi fizetése 30—40 frt és az élelmi illeték — de egy jobb módu kocsis, juhász, kanász évi fizetése sok helyütt meghaladja a 100 frtot, a mesterlegényeknél pedig mindenestre; urasági inasok, huszárok szinte teljes ellátás mellett rendszeren többet kapnak 100 forintnál és ruházatot is. Kapnak némely diocesisban a káplányok a püspököktől is segílyt, de ez csak gratia és nem állandó nem biztos.

Még ez azonban nem a legkülönösebb, de azon segédlelkész, aki plebánosa helyett a terhet viseli, azt amit megesszik köteles megfizetni, mert vannak káplányi állások melyek jobban díjazottak, de ami 105 frton felül van, kötelesek koszt pénz címén a plebánosnak lefizetni, — így én is voltam szerencsés első káplányi állomásomon 105 forinton felül kitévő 90 forintból koszt pénzt lefizetni plebánosomnak, akinek évi jövedelme hozzávetőleg meghaladta a 4000 frtot, és bizony saját erszényem sokszor kellett igénybe vennem, hogy pótoljam azon hiányt, melyet plebánosom bőkezősége elfelejtett.

Én azonban szeretem az igazságot és azért el nem hallgatom, hogy sok plebános elengedi a koszt pénzt, dicséret az ilyeneknek, ha önzetlen szándékból történik, de ez nem mindég van úgy, hanem ennek fejében megfelelő viszont szolgálat csekélységeit biztosítják magoknak p. o. felmentetik magokat minden munkától, nem predikálnak, filiálisba nem járnak, temetni nem mennek, nem keresztelnek, nem avatnak, nem esketnek, nem gyóntatnak, nem járnak beteghez, — de azért vásár- és ünnepnap néha hétköznap is miséznek, — nagymisé és délelőti szolgálatot a rendelkezésükre álló káplánnyal végeztetik, az anyakönyvet némelyek nem adják ki kezökből, mert hiszen ez itt-ott szép jövedelmet ad, némelyek átengedik, mert bizony ez néha sok munkát igényel.

Boldog Isten de meg is van áldva az a plebános akinek káplánya van, mert hiszen az a plebános akinek káplánya van, minden idejét vagy a szórakozásnak, — vagy akinek magasabb papi hivatása

van — a gazdálkodásnak szentelheti; reggeltől estig, a hét első napjától az utolsóig, télen, nyáron, tavasszal, ősszel nincs más gondja, csak az, hogy fokozhatja a bevétel szaporulatát és hogy apaszthatja a kiadásokat?? A gondjaira bizott hiveinek lelki ügyeit »majd gondolzza a káplány,« ha nappal vagy éjjel akárhányszor hívják beteghez, temetni, keresztelni, avatni, esketni, vagy bármit is végezni papi hivatásában; helyben vagy a filiálisban esőben, szélben, hidegben az mind a káplány kötelessége, sőt ha a káplány nincs otthon a legtávolabbról is jelentkezett hivei nem törődve mind azzal, hogy a szegény ember saját hibáján kívül munkáját elmulasztja, ennek várokozniia kell, — de a plebános urat Isten őrizze, hogy megtenné azt ami csak úgy az ő hivatása mint a káplányé, lévén ez neki — Coöperátorja — nem pedig házi káplánya, fizetett hivatalnok vagy pláne szolgálja. Hja de az a káplány engedelmeskedni köteles és ha mint ezen felhozott esetekben csak észrevételt is mer tenni, hogy nem képes megfelelni a rá erőszakolt rettentő munkának: kivan mondvá a kérlelhetetlen ítélet: engedetlen, ellenszegülő, makacs és megtagadja a plebános és előljárója iránti tiszteletet.

Mig azonban tartozom az igazságnak adóját leróni azon plebánosok iránt, kik kisebb jövedelmeket úgymint: az avatásért esketésért járó nem köteles díjakat az ugynevezett — Offerát — nagylelküen szintén átengedik káplányaiknak, de cserében holmi jelentéktelen illetőséget elvonnak, így például nem adnak világítást, nem adnak kiszolgáltatást amint a káplánykodási éveimben megtörtént volt; különben úgy tudom, hogy ezen rendkívüli figyelmök a plebánosoknak annyira általános szokás, miszerint kevés káplány nem részesül ezen bizalomban.

Van még azonban néhány körülmény, melyről ha meg nem emlékezném, nem adnám hű képét a valóságnak; a plebánosoknál úgy mint másutt az apró marha néha lekul lábáról, ilyenkor a plebános hivatalos lesz valahova ebédre vagy vacsorára, és a káplány úrnak feltálatatik, amint ez velem káplányságom harmadik évében épen a nagybőjtben megtörtént; de már ekkor az engedelmesség, tisztelet alkalmazási tehetségem mind felmondták a szolgáltatást és a plebános úrnak élénk előadással ajánlottam, hogy — ha már a munkától elvonja magát, és nincs belátása, hogy a felszentelt pap társára ne róvja mind a lelkészi teendőket, legalább oly kosztot adjon, aminőt megadni még a kocsisának is tartozik, mert ezt nem csak a becsület parancsolja de a lelkiismeret is, — tudniillik ha ilyen még létezik.

Igazságszeretetem azonban nem engedi, miszerint el ne ösmerjem, miszerint vannak kivételek. Tisztelet azoknak!

Tisztelt olvasóim bizonyára olyas valamiről nyertek tudomást, amiről fogalmuk sem volt eddig — távol van tőlem a bosszu, föltüneti vágy és a botrány hajhászata, — de én, aki a fennebbi állapotokat nagy keserűséggel átéltem és mivel, »hacsak előléptetésem magakadályoztatását szemelött nem tartom« mind ezeket túrni nem voltam kénytelen, sőt lelkiismeretem által kényszerítve voltam sokszor figyelmeztetni a plebanosokat, hogy ha már ők nem élnek papi

hivatásuknak, de a »Mammon«-nak legalább engedjék azt meg, hogy a káplány lelkiismerete legjobb meggyőződése szerint teljesítse kötelességét — nekem három plebánosom több ízben olyan utasításokat adtak hivatásomat illetőleg, melyeket ha felsorolnék, igen sok embert más meggyőződésre hoznék, de sujtva bár az embereket, kimélem az állást, melyet viselnek.

Szomorú valóság az, hogy a káplányok, akik hivatvák első sorban a hiveknek, különösen a közrendű népnek lelki ügyeit vezetni, az egyházi szertartásokat végezni, a vallás szolgálatában ájtatos, pontos az előírás szerinti tökéletes módon viselni magokat, a legtöbb esetben főnökeik a plebánosok kényelme, hanyagsága, sőt kimondom lelkiismeretlensége által a legmegrovandóbb példát látják, sőt midőn a káplánytól physice és moraliter képtelenséget követelnek, a kötelem teljesítését a külszinre megtörténendőnek; legnagyobb mértékben eszközlik, hogy a vezetésekre bizott káplányok megszokják azon felfogást, hogy a nép van érettök, nem pedig ők a nép miatt.

Első kötelesség a Plébános és azután az Isten iránt! Így mondotta ezt 1882. mártius 9-én d. u. 3 órakor az én Plébánosom, aki midőn én szokásom szerint a zsolozsmát végeztem, kényszeríteni akart engem, ő helyette — aki in propria persona életet rostálván — keresztelni menni; úgy válaszolván az én kifogásomra: az semmi amit tesz, ezt teszem Önnek kötelességévé!

És azután ha ilyen nyomorult tette föllázad a káplány erkölcsi érzete és ilyen plebános elveszti maga alatt az erkölcsi jogalapot — akkor aztán az ily veszedelmes egyének, kik valóságos farkasok a nyáj közt, a káplányt nyughatatlan, megférhetlen természetűnek, lázongó, izgatónak rágalmazzák.

A legnagyobb igaztalanság azonban az, hogy az a káplány, aki be van panaszolva ilyen magaviselet alapján, azt az ítéletet kapja: nem tud alkalmazkodni és a rossz szellemben egyesült Plébánosok gonosz véleménye — Pereat-ot mond reá, és az egyházmegyei kormány legfelsőbb szétválasztja őket — pedig vajmi sokszor csak azért lehető az érintett dolog, mert a káplányok dispositiójánál nincs más mérvadó, mint: Sic volo et jubeo! Hja Potentes potenter agunt.

A káplány pedig engedelmeskedni köteles.

Nullum habet jus — nisi obediendi.

Hogyan állunk a katólikus iskola ügygyel?

Ezen a téren is nagy a mulasztás, eltekintve attól, hogy nem igen nagy érdeklődés viseltetik azon testületek részéről a népoktatás irányában, amely testületek bőven ellátva egyházi vagyonnal, kétségkívül a néposkolai ügy felvirágzásában lelhetnek örömeiket; mindenkifelett azonban dicsérendő áldozat készség mutatkozik az alrendű papság soraiban és míg amott a fölösleg esélyeinek van

kitéve igen sok katolikus elemi tanoda, addig itt nem ritkán mindenüket feláldozzák. Mert míg amott a rengeteg egyházi jövedelemmel bíró testületek csak adakoznak, itt néha az oskolák fenállását biztosítják. Kevés néptanítót lehetne ellátni azon összegekből, melyeket gazdag és nagy felesleggel rendelkező káptalanaik a népiskolák javára bocsátanak; míg tapasztalatom szerint számos azon falusi plébánosok neve, kik ingyen kosztolják a néptanítókat; valóban mit tenne az a szegény tanító, aki a mostani közigazgatási rendszer képtelensége mellett néha hat hónapig sem lát egy krajczárt az illetékéből.

De általában képtelenség a törvény kívánalmainak megfelelően ellátni a tanítókat mindaddig, míg a nép adóbehajtás által fizeti a tanító illetve ki kiszabott járandóságot. Nagy kérdés az, hogy oly fizetési viszonyok alapján mint aminőtől a felvidéki megyék földhöz tapadt szegény népe bir nyujtani, mit tehetünk e téren?

A lectikára vagyis ágybérre fektetett jövedelme a tanító-organistáknak ép oly bizonytalan, mint amely felette nagy kellemetlenséggel van egybekötve. A tanító-organász, aki az oskolában köteles nappal ülni, ezen kívül az egyházi szertartásokban a plébánosoknak szolgálni, ha van földjét is mivelní, — nem járhat a községekbe ágybéri illetőségét behajtani, mert erre fentebbiek után sem phisicai sem moralis ereje nincsen.

Némely helyütt van igen díszes oskola, de nincs alkalmas tanító, más helyütt találunk igen képzett tanítót, de nincs oskolának mondható helyiség; itt-ott tapasztaljuk az értelmiség és a népnek legmelegebb részvétét, viszont másutt hijába keressük a tehetősebb szülék áldozatkészségét.

Némely hitközség oskolájában a legkezdetlegesebb tanszerek is hiányoznak, ösmerek oly oskolákat, ahol a gyermekek épúgy mint Afrikában vagy Ázsiában a földön ülnek a tanító körül.

Hogy ha az állami Tanfelügyelő ezeken nem segít azt könnyű megérteni, mert hiszen a felekezeti oskolák kivált a katolikusok nem dicsekedhetnek az állam pártfogásával; de azt igen nehéz megérteni, hogy katolikus elemi tanügyünk mért nem részesül például az özszes magyarországi káptalanok által birtokaránylag kivett önkéntes adóban, illetőleg miért nem vettetik ki legalább 10 perczentes adó a káptalanokra az érintett szent célra.

Azt felelé nekem valaki Deus avertat — hiszen mennyit fizetünk e célra — a Cultus Miniszter évenként sok egygyeseknek szavazott köszönetet néptanodák felsegélése alkalmából, nem igen sokszor olvasható azonban, hogy káptalan beliek akár mint testület, akár mint egyesek részesültek volna a fennebbi elismerésben. Így tehát ha tesznek, teszik azt a mi épen kötelességök — az pedig nem sok, mert azt megteszi minden katolikus.

Hogyan számolhatunk tehát arra, hogy katolikus néptanodáink felvirágozzanak, ha a káptalanok nem járulnak oly mértékben, amint ez tőlök joggal megkívánhatja a közügyekért érdeklő kötelesség; — értem a hivatásbeli kötelességet, mely azt köti lelkünkre, hogy az

Isten dicsőségét és egyházunk javát mozdítsuk elő, és ekkor nem szabad elfelednünk, hogy: Hogy az iskola a Templom pitvara.

Léteznek még az iskola terén oly viszonyok, melyekről említést akarok tenni a többi közt: az egyetem elközösítése, pláne a legujabb, hogy épen a teológia tanárainak fizetéséből hiányzó többletet az állam fizeti; a közép-tanodák jellegének reánk nézve sérelmes magyarázatai; általában a katolikus főpapság részéről tanusított engedékenység folytán a felügyeleti jog fogalmának ellenére úgy szölván föltétlen rendelkezési hatáskör biztosított felekezeti tanügyeinkben a felekezet nélküli kormányoknak, melynek sokkal kisebb sérelmes volta a jelenben, mint igen nagyon veszedelmes a jövőre, úgy jogainkat mint vagyonunkat illetőleg.

Néhány szó a kormány kezelése alaffi katolikus vagyonról.

Köztudomásu dolog, hogy egyházunk köz vagyona ugyanis a vallás és tanulmányi alap, az egyetem és néhány magán alapítvány a Minisztérium által kezeltetnek.

Az uradalmak terjedelme kiteszi közel a 300.000 holdat, az állampapírok és tőkék megközelítik a 30 milliót és ezek adnának összesen körülbelül 1 milliónyi jövedelmet. Mindezen számokat csak hozzátevéleg mondom, mert hiszen azt, hogy valóban mit birunk, minő jövedelemmel rendelkezünk? Magyarországon egy ember sem tudja oly bizonyosan, minő kétségkívül bizonyos az, hogy örökös a deficzit.

1867. óta midőn hazánkban a felelős kormány vette át az ország ügyeit a felelősség terhe alatt az évenkinti budgetben szerepelt vagy legalább kellett szerepelnie a vagyonunkról tett költségvetésnek és számadásoknak. A képviselő házban igen közönyösen bántak el ezzel, soha senki fen nem akadt azon, hogy felekezeti vagyonunk mint az állam közvagyonja kezeltek a tulajdonjog megsértésével; a főrendek házában 1867 óta a Nagyméltóságú püspöki kar minden esztendőben megszavazta a vallás és közoktatási minisztérium butgetjét, soha el nem feledvén ad hoc protestálni, hogy bár a budgetet megszavazák; »ebből a katolikus alapítványok jogi kérdését illetőleg semmi határozó következtetés nem vonható le,« de az ily protestatio in perpetnum nihil valitura védelme tulajdon jogainknak a pusztában kiáltozó szavai voltak, melyek elhangzottak mivel tulajdonképen egy irányban sem volt határozva, de csak igen általános tiltakozás vala; a kormánynak pedig elég volt, ha a püspökök megszavazták a budgetet, és az óvás amit tettek, ad notam vétetett 16 esztendő óta; mig végre 1880-ban midőn már nemcsak hazánk minden zugában, de Magyarország határain túl is megbotránkoztató módon íteltetett el a katolikus egyház vagyon kezelése, a Cultus Miniszter úrnak jó későn eszébe jutott elődjei és önmagának mulasztásait nagy nevű kato-

likus férfiak tanácsai által jóvá tenni, és a legfelsőbb helyen indítványozta: „A vallás és tanulmányi alap kezelését ellen őrző ideiglenes bizottság kinevezését.” Ó Felsége mint a legfelsőbb kegyúr 15 bizalmi férfit hívott meg a mely most 18-ra emeltetett legujabban.

Ezen bizottság alig ha nem historikus jövővel fog birni.

Unicum az, hogy ugy léptetett életbe mint eső után a köpenyeg, unicum az, hogy semmi joga nincs a czélba vett ellenőrzés gyakorlására, de csak épen fedezze a miniszter intézkedésért; és így alig van segítve azon a bajon, melyet először felfedezni kellene alapjában azután határozott fellépéssel javítani ott, ahol mig lehet.

Vagyonunk kezelése a legnagyobb mérvben elvan itélve, arról csak annyit lehet mondanom, hogy nincs kétség abban. Hogy mi oka arra a válasz nem lehet más mint hogy nincsen oly intézményünk, mely mindennemű ügyeinket nem csak ad hoc, de teljes joggal, kötelességgel, felelősséggel mindezek következményeivel és következéseiivel, — kezelné, ellenőrizné és számba venné. — Addig mig mi csak egyes férfiak, magas állásu egyének, hivatalnokok által kezeltetjük javainkat addig nem igen fogjuk tapasztalni a jobbra fordulatot; mert hiányozni fog az, aki magát a vagyon birtokosának jogszerűen tekintheti.

Ó Felsége az apostoli király legfelsőbb kegyúr, mint az ország fejedelme az országos közügyekben ugy apostoli jogainál fogva katolikus ügyeinkben is legmagasabb határozatával intézkedik. — A Cultus Miniszter azonban mint a felekezet nélküli állam hivatalnoka és a felekezet nélküli törvényhozás szüntelen változó többségének bizalmi férfia »az alkotmányos fogalom szerint sem nyújtja a garantiát, megvédendő a katolikus érdekeket,« azért valamint általában, de különösen vagyonunkat illetőleg meg kell szerezniünk a jogot szabadon rendelkezniünk; mert mig mi az állam gyámsága alatt nyögni fogunk, csak egyes emberek akaratától függend, valjon az alkotmányos fordulatok minő irányt vesznek, valjon cultur harczos hon boldogítók nem fogják-e felhasználni ziláltságunkat és valjon számolhatunk-e mindig a miniszter lojálítására???

A községi felek. vagyon.

Ami az egyházi vagyont illeti a parochiakban, továbbá az összes bevételeket, amelyekkel templomaink, hitfelekezeti iskolaink, kórházaink birnak, itt is van többoldalú javításra szükség.

Gyűlésekben a plebánost illeti a jog egy világi elnök helyettesítése mellett az elnökség jogait gyakorolni. Városokban és ott, ahol az értelmiség túl súlyban van, sokszor vajmi nehéz a tisztelettel járó elnökség tarheit viselni. — Mert mig a falusi községekben a jámbor és még félre nem vezetett nép a plebános által könnyen capatitálható, és amit a plebános akar az: Janku pod pis, vagy András ird alá könnyen eszközölhető, de a városokban, ahol az értelmiség részt vesz a közügyekben ott igen sokszor nagy kellemetlenséggel fog

találkozni az elnöklő plebános, ha nem talál egyet érteni az intéző körökkel. — Ezen esemény pedig könnyen beáll napjainkban, mert nem lévén míg rendezve ügyeink a legtöbb helyütt a világi elemek az egyháziakkal szemben, vagy az egyháziak a világiakkal szemben nem mindenkor a helyes úton biztosítják maguknak a befolyást. Nem egy esetet tudnék felsorolni, hogy nemrégén valamely hitközségben virágzott a katholicismus, a hit élet felkarolta a község minden eseményeit, a katolikus iskola legjobb hírnek örvendett, a katholicismus mint Phalanx állat szemben a többi felekezetekkel; ujabban más lett a plebános mindennek ellenkezője tapasztalható azért, mivel az új plebános nem tudja kinyerni népe bizalmát, mesterséges úton, igyekszik befolyást gyakorolni — így ront mindent le.

IV.

Áttekintése a jövőnek.

Ha a jövő képét látni akarjuk az nem kecsegtett megnyugtatólag, legalább a jelen eseményei nem jogosítanak fel bennünket magyar katolikusokat, hogy aggodalom nélkül várjuk be mit hoz a jövő.

Mi fog történni velünk? valjon mikor lesz végre valahára önkormányzatunk, milyen lesz azon megoldás, mely érdekeinket és jogainkat rendezni fogja? Hogy fogják vagyunkat sok hiányában kárpótolni? Miként fogja az autonomia áthidalni az egyháziak és világiak közti űrt? Ilyen és több másféle égető kérdés foglalkoztatja mindazon katolikusokat, kik óhajtják azon bizonytalan helyzetet, melyben tengődünk a jog és szabadság a kötelesség és teher viselés áldozataival szemben, az egyház és haza érdekében — állandó és biztos alapokon végre valahára szabályozni, mindenkor szem előtt tartva: »Suprema lex Ecclesiae est salus Ecclesiae.«

Megvallom oly lényes kérdés, mely felett véleményt mondani igen nehéz, nehéz pedig azért: mivel ha valahol, akkor itten kell a saját nézetek nyilvánítására igen nagyon óvatosnak lenni és számolni a következményekkel.

Teljességgel nem követelek önmagamnak sem csalhatatlan ítéletet, sem az események menetére határozott irányu befolyást, de azon jogot fentartom magam részére, hogy szabadon és nyíltan mondjam ki azt, mi lelkiismeretemnek legbensőbb meggyőződése.

Egész valójában ösmerem én azon száz karú hatalmat, mely az érdek többszörös bástyaival körül sáncolt erősségben létezik, és melynek kezében van a kulcs ezen kérdést megnyitni.

Érdekről szóllottam és szóllok, senkisem gondolja azonban, hogy célzatosan — sőt azt hiszem, hogy ki sem kételkedik abban, miszerint tengernyi érdek van érintve akkor, midőn a katolikus egyház ügyeinek rendezése vagyis az önkormányzat életbe léptetése sürgettetik; mert hiszen mi nálunk sem fog ez máskép valósággá lenni, mintha felhasználjuk azon eszközöket, melyeket úgy az álladalom mint a társadalom igénybe vesz, ugyanis a szellemi tőke hatalma mellé az anyagiakban rendelkezésünkre álló segítséget. Nem tehetek róla, de ismét csak a főpapok vagyonára fellebbezem, és szentül hiszem, hogy azon nagy nevek, melyek a mult történetében például csillognak és a jelenben fénylenek, a jövőben sem fognak veszteni semmit ékes tündöklésökben.

Halhatatlan emlék örökíté meg a mult századoknak bőkezű főpapjait, akik az egyház, az oktatásügy és a szenvedő emberiség javára rendelkezésökre álló javadalmaikból százezernyi alapítványokat tettek.

Dicsőség és áldás kíséri azon bőkezűleg adakozó nagy neveket főpapjaink sorában, kik a vallás előmozdítására, a tanügy növelésére és a jótékonyosság gondjaira utalt embertársaink segítségére fordítják uradalmaik jövedelmének feleslegét, bebizonyítva azt, hogy mit lehet tenni a nagy vagyonnal ha ez czélul tüzetik ki.

És épen azért mivel egyes példák oly rendkívüli eredményeket mutatnak fel, ehhez fűződik azon remény, hogy azon roppant kiterjedésű uradalmak, melyek haszonélvezetül adattak főpapjainknak azon kötelezettséggel, hogy feleslegeiket Isten szent neve dicsőségének előmozdítására, az egyház fölvirágzására, a katolikus tanügy öregbbitésére, szegények és nyomorultak fölsegelésére fordítsák, — a jövőben mig sokkal nagyobb mértékben fog teljesülni; mert a hitelenség romboló szellemével harczolva nagy részben akkor biztosítjuk a győzelmet részünkre, ha mentől több szentély fog emeltetni ahol népünk szent vallásának gyakorlatára egybe gyűl, ifjainknak nem csak tudományos képeztetésére de a népnevelés emelésére kitelhetőleg sok, sőt a legnagyobb és határt nem esmerő áldozattal létesítünk néptanodákat, az árvák, szegények és nyomorultaknak pedig annál több hajlékot emelünk, mennél inkább növekszik a hajlam, a hiúság, gazdagság és pompa igényeinek eleget téve, ellenkezőjét követvén az örök igazság, út és élet tanítójának.

Ha a boldogabb mult el nem engedte a követelmények szükségességét, mennyivel inkább indokolja azt a nem kedvező jelen, mely szomorú valóságban tárja szeméink elé a bizonytalan jövőt.

Csak akkor lehet reméllenünk hogy katolikus egyházunk ügyei semmi esetleg által nem fognak megingattatni, ha azon kedvező segédeszközöket, melyek a főpapjaink nagy vagyonában helyezett áldozatkészség nyújt, a czélnak megfelelőleg lesznek felhasználva.

A főpapokhoz hasonlóan teljes joggal fellebbezhető a káptalanbeli urakhoz, kik nem kevésbé roppant uradalmakkal rendelkezve, hivatva vannak a kor intó szavát figyelembe venni.

Minden tartózkodás nélkül kimondom, hogy a káptalanok a bennök helyezett várakozásnak: fölöslegeiket jótékony czélokra fordítani csak igen elszigetelt esetekben tanusítják, és ha egyes nagylelkű kanonokok nagyszerű alapítványok által nem tanusítanak azt, hogy minő roppant vagyont gyűjthetnek a káptalanbeli urak: nem tudnók azt sem, valjon bírnak-e a káptalanok jószágokkal, de épen azért, mert néhány nagynevű kanonok fényes alapítványok által tesz bizonyosságot mi szép jövedelemmel rendelkeznek: méltán elvárhatja a magyar katolikus közönség, hogy a főtisztelendő káptalanbeli urak fölöslegeiket nem egyes családok gazdagítására, de a katolikus öszérdek előmozdítására fordítandják.

Külömben bocsánat e nyilatkozatért — én sok kanonokot ösmerek, de többnyire csak a jövő nagyobb bőségére hallottam a fellebbezést.

Szabad legyen azonban ez alkalommal, midőn a káptalanokról szólok, azt a megjegyzést koczkáztatnom, hogy tulajdonképen oly nagyszámu kanonokokra mint ez hazánk néhány káptalanában van,

teljességgel nincs szükség. — Mutatják ezt a későbbi keletkezésű püspökségek káptalanai, ahol rendszeren csak hat-hat kanonokkal vannak szervezve, és ez tökéletesen elég, hol ezen számon felül vannak az mind »Sine cura« az az nincs célja, mert nincs létoka.

Ami pedig a káptalanok vagyónát illeti azt hiszem, annak eddigi célja már most valósággal nem egyezik. Hajdan a káptalanok voltak az iskolák, törvénykezés, hiteles helyek központjai nem csak nagy számú személyzet, de nagy jövedelemre is volt szükség — ami most mind elmúlt. »Mégváltozott a papság, szükség a törvénynek is változnia.« Sz. Pál a Zsid. VII/12.

Jelenleg a püspök körüli segédkezés ha isteni szolgálatot végez és a zolozsmázás, majd nem kizárólagos hivatásuk; ha történetesen valahol a lelkészet vagy Cathedra nincs egybe kapcsolva valamely káptalannal, vagy a püspök illetőleg Érsek bizalma az iroda vezetésére nem hív meg egy kanonokat, vagy ha ki nem hagyjuk az ájtatos alapítványok kezelőjét, aki azonban rendszeren kimeríthetetlen kincsládában leli fáradozásának gyümölcsseit. Azt hiszem tehát, hogy nem vétek az egyházi szellem ellen ha oda nyilatkozom, miszerint minden a káptalanban a hatodik kanonokságig meghagyva, a többi stallumok eltörölendők, javadalmazásukat illetőleg a szabadlakás mellett minimumként háromezer forint, és maximumként hatezer forint állapítandó meg, minden promotióval 500—500 frt többlettel; — ennyi jövedelem az ország igen sok káptalanjaiban jelenleg nincsen.

A Főtisztelendő kanonok urak meggyőződhetnek, hogy én nem csak kevesbbíteni, de öregbíteni is kívánom a káptalanok jövedelmét, — de persze méltányosan.

S az így szabályozott káptalani jövedelmekből segíteni lehet azon százakra menő plebánosokat, akik ha évenként a könyörületesség áldásaival nem boldogíttatnak, nem képesek azon szükségleteiket fedezni, melyet egyrészt a plebánosi állással járó decorum, másrészt pedig az öntudatban rejlő indokolt vágy, hogy oly sok éven át küzdött és fáradozott lelkészi hivatal bírja tisztességes jövedelmét biztosítva, amely nem a püspök kegyétől, nem a kormány jó akaratától, nem a nép szeszélyeitől függjön, — de állandósítva legyen.

Nem leszek túlzó, ha azt mondom, hogy vannak a felvidéken plebánok, akiknek anyagi helyzete szégyent hoz a papi státusra, 10, 15, 20 hold föld, mely csak zabot és krumplit terem — már ez a jobbak közzé való és 200—300 frt congrua, melynek egy jó része adóba visszatartatik; egy pár köből, megengedem 12—15 ágybér illeték, melynek a felét sohasem látja, a plebános jövedelme, a stóllán kívül, de mi lehet a koldus stóllája? Mennyit adhat misére?

Hogy él meg tehát az így ellátott plebános? hogyan szerezze meg magának azt a lehetőséget, hogy önképzését folytathassa? hogyan vehet részt a műveltebb társadalomban, ha ezt anyagi helyzete meg nem engedi? Ennél csak az sajnosabb, hogy ezen ország világ előtt ösmeretes dolog, kevés kivétellel, sem főpapjainkat sem a Főtisztelendő tehetősebb káptalanok tagjait részvétre nem indította, és nem csak általában »de még az 1880. inséges évben is, midőn a felső me-

gyék a szóteljes értelmében az éhséggel küzdöttek egy nemes lelkű kanonokon kívül senki nem nyujta segélyt, pedig ha azon év szűk év is volt a mult évi tizedek talán hagytak egy kis fölösleget a százezrekkel bíró főpapság és káptalanok pénztárában.

Továbbá az a szerencsétlen káplány, aki 105 forinttal van díjazva, szinte méltó lenne arra, hogy fizetése 300 forintra emeltesék és minden ötöd évben csak 50 frttal szaporittassék, és így a káplány valóban fölvetetnék az áldozárok sorába nem csak secundum ordinem set etiam secundum proventum, — ez volna a határozott biztos jövedelme; mert amint az előbbi czikben ecseteltem, azok a jövedelmek, melyeket a plebános urak szivesek juttatni a káplány uraknak, azok nem csak nem hasznosak, de olykor az egészségre károsak és az egyéni függetlenség rovására befolyással bírnak, innét is ered némely plebános úrnak azon felfogása, hogy a káplány neki mindenben köteles engedelmeskedni, mivel jótéteményben részesíti. — Hogy mily különbség van azon káplányok közt, kik jövedelmeikben nem fügnek a plebánostól illetőleg nincsennek kísértetbe hozva a plebános uraknak általam sokszor ecsetelt kartársi jótékonyságok által — erre begyőző és döntő példa a nagyobb városban alkalmazott és a vidéki káplányok közti párhuzam a megelégedés nyilvánuló jelében, kevesebb viszály a főnökökkel, ha bár a jövedelem nem egyszer nincs arányban a szolgálat tétellel, de azon örvendetes viszony, hogy hivatásának megfelelő állást foglal el nem pedig egy javadalom bérlőnek segédje — megnyugtató.

Vannak még oly hivatalok, melyek ellátása aránytalanul igen sok az általok viselt állásban — Ilyen a budapesti központi Papnövelde és a bécsi Pázmáneum igazgatója, akik amellett hogy az illető intézetek részéről nemcsak teljes ellátásban részesülnek, és készpénz fizetést is nyernek, de még rendszeren valamely előkelőbb káptalan valóságos kanonokaiknak reájok eső quótáját is huzzák, az igaz hogy ezen magas állásu egyének nagy fontossággal bírnak, és valamint Bécsben ugy Budapesten a katolikus Clérus fényét fentartani egyik hivatásuk; mindazonáltal nincs indokolva azon kétségkívül tulságos mértékbeni jövedelmük, ha tekintetbe vesszük, hogy a megyei papnöveldek tanárai oly szűken vannak ellátva. Így azon tiszteletreméltó tanár urak 500—800 frtot húznak, kik néha egy negyed századon felül is viselik a tanári állás nehéz követelményeit, és ez említett fizetésekből mig az ellátási költségeket is az az koszt, szállás, fűtés fejében kétszáz háromszáz forintot fizetnek, ha csak az intézet előljárósági tisztét el nem vállalják, vagyis a lelki atya, tanulmányi felügyelő, aligazgatói teendőket nem végzik, melyek által a szó legteltjesebb értelmében arra vannak utalva, — hogy minden idejüket az intézet falain belől töltsék.

Ha már mostan összehasonlitjuk ezen urak állapotát, akik életöknek legnagyobb részét az egyház szolgálatában töltik, a tanári pálya fárasztó feladatában mily méltatlanság az, hogy egy ily érdekes, tudományos férfiú oly javadalmazásban részesül mint egy a képzettség és társadalmi állásban távolról sem összehasonlítható irnok, aki

600—800 frtot kap bármely közhivatalban; nem inkább kellene-e ezen uraknak fizetését magasabbra emelni az említett két állás rovására.

De nemcsak az ily képtelenség lenne orvosolandó az igazságosság és méltányosság kivánalmainak megfelelőleg a katolikus egyház rendelkezésére álló vagyonból és nem egyeseket, legtöbbszörre kik tulajdonképen — »Dolce far niente« foglalkozásaik, de azokat kik a papnevelés és lelkészet terén fáradsz, az érdem és szükség szerint méltóan ellátni; nemkülömben arról kellene gondoskodnunk, hogy a hívő nép részvete vallásának gyakorlatában megkönnyíttessék.

A nem katolikus hitfelekezetek állása ad nekünk erre utmutatást, ezeknél számos lelkészet kisebb jövedelmekkel ellátott létezik, holott nálunk kevés lelkészet nagy jövedelemmel van; míg amazoknál a hit élet virágzik, nálunk hanyatlak. Oka ennek könnyen megérthető, mert míg a nem katolikus vallást követőknek a legtöbb helyütt bármily csekély számban vannak is lelkészüik és egyházuk van, addig nálunk katolikusoknál ha a roppant terjedelmű parochiákban vannak is filiális egyházak, igen kevés a nép arányához mérten a plebánosok száma — már pedig éppen a mi szent vallásunknak lényege követeli ha akarjuk, hogy valamint hiveink lelki ügyeiben elég tétessék, úgy a papi kötelmek is teljesíttessenek — miszerint egyházunk mentől több parochiával bírjon.

Nem katolikus lelki pásztor hivatása nem jár annyi kötelmekkel mint mi nálunk, nekik nem kell misézniök, nem kell gyónatniök, nem kell beteghez járniök, nem kell énekelniök és fedetlen fővel járniök annyit mint a mi papjainknak, és mivel kisebb területen végzik hivatásukat, nem kell annyit jönni, menniök.

Tehát nem inkább van-e indokolva, hogy nagyobb szükség igényli mi részünkről a lelkészetek szaporítását, — mint az aránylag sokkal kisebb számu nem katolikus felekezeteknél.

Erre nézve égető szükség katolikus parochiáinkat szaporítani, újakat alapítandók és a nagyobakat szétválasztandók.

Van sok filia, amely templommal és oskolával, tanítóval, földel és tőkékkel rendelkezik, csak a pap hiányzik. Csak jó akarattal hozzá és rövid pár esztendő alatt igen sok új parochia létesülhet.

Mintha hallanám — azon plebános urak feljajdulását, akik nagy parochiákban huzzák a jövedelmet: Nincs erre szükség, minnek a sok parochia úgy sem tudunk megélni — méltóztassék nyugodtan lenni mindazoknak, akik jövedelmökre féltékenyek, nem a hívők lelki üdvével törődnek, és nem a hit élet felvirágzásáért buzgólkodnak; meglehet — hogy nem lesz oly nagy mértékben lehet séges kényelemben élniök; — de az bizonyos, hogy a katolikus egyház nagy előnyére fognak változni az ügyek, ha a nép a nagy hidegben és forróságban, sárban és porban nem lesz kénytelen egy két vagy több óra távolságra vásár- és ünnepnapokon a templomba menni, keresztelésre halálos veszedelemmel vinni a kisedet, nagy költséggel járó esküvésre megjelenni, — sokkal több hiveik fogják a vallás vigaszaival ellátva teremőjüknek vissza adni lelköket, és a temetési költségek is kevesebb kiadást fognak igényelni, ha a szegény

népnek nem kell alkalmat fizetni a plebános és orgonász elhozataláért; — no meg hát azon igénytelen véleményem támogatja azt, hogy nem a népek vannak a papokért hanem a papok vannak a népekért és így talán sikerült bebizonyítanom, miszerint az egyház érdeke »Suprema lex Ecclesiae salus Ecclesiae« és »quid postulat salus Ecclesiae« gazdag plebánosokat és hit élet elhanyagolását e? Vagy a hit élet felvirágzásá ha mindjárt szegényebbek lesznek is a plebánosok?

Végre pedig ismét csak megemlékezem a káplány urakról és ha gondoskodva lesz több parochia létesítéséről, ezeknek is fölvirad a jobblét hajnala, mert hamarabb lesznek önállóak. — A parochiakról szólván, említést teszek az ágyberről és stóla illetékről.

Semmi sem árt úgy a plebánosok tekintélyének mint az ágybér beszédése. Ország-világ tudja, a társadalom minden mozzanata össze van ezzel kötve, mennyi panaszt és bírói ítéletet olvastunk e téren, sőt már a törvényhozás előtt is megfordult ezen körülmény. A legtöbb plebánosnak egyik leglényegesebb jövedelme az ágybér, soknak egyedüli számba vehető és csak igen kevés van felmentve ennek beszedésétől. Már pedig ösmeretes mily sok kellemetlenséggel jár ennek a behajtása, ha a plebános szigoruan jár el, kegyetlen és kiméletlennek mondatik, aki a szegény népet megfosztja ettől a csekélységtől is; ha pedig nem gondoskodik a pontos behajtásról, akkor bizony jövedelmének tekintélyes részét kockáztatja. De különben is mily lealacsonyító a lelkészre nézve, hogy házról-házra menve utána vigye a szolga a zsákot, összeszedvén az életnemüt — oly kártékony az egyén és hivatal tekintélyének, ha karhatalommal kénytelen hiveit tartozásuk lerovására kényszeríteni. Azt hiszem minden plebános bele nyugodnék abba, hogy az ágybér megváltassék, persze az nem annyira a merev jog mint a méltányosság által lenne meghatározandó, — így sokkal biztosabb jövedelemmel rendelkeznenék, mint ha a papiroson számitanak ki mennyit kell kapniok. Az orgonász és egyházi ezen anyagi javításban szinte ily módon részesítették.

Ha valaha ezen óhaj ténnyé válnék, akkor első sorban a legszegényebb plebániákra volna nagy áldás, ha a nép által adott piszkos roszt életnemük fejében készpénzzel fizettetnék.

A mi a stóla járandóságát illeti, itt is van szükség intézkedésre, mert a Canonica visitatio alapján engedélyezett tételek azon körülménynél fogva, hogy sok helyütt jóval a 48-as évek előtti Census áll fel most is — a jelen viszonyok a megváltoztatást illetőleg a plebánosok javára az emelést követelik. — Különös figyelemre méltó ezen kérdés a szegényebb parochiák érdekében, és még ezeknél az emelés indokolva leend, addig a jobban ellátott parochiaknál divatozó stola libera czimeni visszaélések megszüntetendők.

Az orgonászok és templomszolgák vulgo harangozók stóla illeteke hasonlóképen volna szabályozandó.

A parochiakat illetőleg mig azon körülményt hozom fel, miszerint utóbbi időben azon nehéz állapot merült fel, hogy a nép adakot zásából a templom részére begyűlt fillérek minden kivétel nélkül tőkésítve a központban helyeztetnek el és ha a nép óhajt valami-

venni a templomi szerek és ruhák hiányát pótolandó, a lelkészek azon utasítást nyerik, hogy csak a nép adakozását kell igénybe venniök, illetőleg a plebánosok zörgessenek és kérjenek. — Ezen eljárás nem jó, a hűrt tulfeszíteni nem célszerű.

Maradjunk még egy keveset a plebánosok ügyeinél, és méltán nyolva azon érdemeket, melyeket ezek szereznek nagy horderejű állásaikban, mert hiszen ki tagadhatja azt, hogy egy plebános aki hivatását betölti, azon községnek melynek lelkiekben vezetője, a legkésőbb utókorig képes áldáshozót, üdvöst állandósítani.

Gondoskodni kell hogy ezen állás ne nélkülözze azt amire szükség van, hogy ne csak tisztességesen éljen, az önképzését folytathassa, a társadalomban részt vehessen, de habár szerény mértékben is jótékonyt gyakorolhasson; ki volna tehát mondandó, hogy plebánia évenkénti biztosított 1200 frt nélkül nem szabad, hogy létezzék, és 1200 frtig minden plebánia jövedelme pótolandó azon bevételekből, mely a főpapok fölöslege által volna megalkotandó.

Erre nézve azonban az egész országban egy általános összeírás volna szükséges, hogy azon képtelenség megszüntettség, melyszerint sok plebániának a censusa még a múlt századból való.

A parochiától elválaszthatatlan az orgonász, aki majd mindenütt falu helyen egyszersmind tanító is, valóban sajnálatra méltó ezeknek a sorsa, néhol egy talpalatnyi földjük nincs, néhány forint készpénz fizetésök mellett az ágybér és stóla illetőleg a tanpénz bevétele összes jövedelmük, melynek sokszor nem jelentékeny részét éveikig nem tudják behajtani.

Res clamat ad dominum.

Ami az orgonász állapotát illeti és az ezzel egybekötött tanítóét, szinte elkerüli a felsőbb körök figyelmét, valóságos esemény ha egyiki falusi tanító néhány frtot kap ajándékba a katolikus egyház vagyónát bíró felsőbbkörű haszon élvezőktől, értem a főpapokat és káptalanokat. — És valóságos szerencsétlenség, hogy tanító-képezdeink, melyek majdnem akadémiái grádussal láttattak el, az ottani legnagyobb mértékben megrovásra méltó íogalmak ferde nézeteivel bőségesen saturált ifjaknak életpályájokra lépve hivatásukkal szemben álló viszonyok valósága rettentő csalódásra nyitja fel szemeiket, és azon álmom mely a tanító képezdében elhitette velök, hogy ha tanulmányokat végeztek, eljutnak Eldorádó birodalmába, szerencsétlen érzettel ébreszti fel őket azon keserű igazságra, hogy bizony egy néptanítónak igen nagy nyomorral kell küzdenie.

Van ugyan igen sok üdvös intézkedés irott törvényekben, de kevesebb eszköz annak végrehajtására, és még kevesebb kilátás arra nézve hogy javulni fog a helyzet.

Igen sok helységben van tanító aki többet éhezik, mint a falu pásztora.

Látjuk is következményeit, mert nem egy tanító hagyta el nagyreményekkel elfoglalt állomását, és elment vasuti órnek vagy hivatal-szolgának — habár legalább t i z e n b é t tantárgyból kiállott vizsgáról van oklevele.

Midőn a jövő eseményeinek képét ecseteltem a jelent kimutatva alkalmasabb tárggyal nem végezhettem mint az iskola ügygyel, mert hiszen az iskola nemcsak mint pitvara az egyháznak a legnagyobb mértékben megérdemli figyelmünket, de az egyház az állam iránti viszonyát csakis akkor képes áldást hozólag fentartani, ha az iskolában megadatik az alap, az embereket arra nevelni és képezni, miszerint megkülönböztetni tudja a jót a rosztól, az üdvöst a károstól, mi szabad és mi tiltott; hogy így Istenfélő, az egyháznak buzgó, a trónnak engedelmes, a hazának hű, a társadalomnak tevékeny, az emberiségnek hasznos polgárokat neveljen. — Talán fölösleges is volt mindezt elsorolnom, mert ezt mindenki tudja, aki oskolákat végzett.

Nem volt felesleges! Mert a mostani tanterv tökéletesen nélkü lözi azon kelléket, mely a honnak helyesen és alaposan nevelné, tanítaná a gyermekeket; tulcsigázott követelések, czélszerűtlen tantárgyak által nem csak hogy valóságos mesteri feladat vár a tanítókra; de amennyiben a sokat meg nem tanulhatják, csak igen keveset képesek elsajátítani, és így féktudákosokat nevelnek, melyek sokkal rosszabbak azoknál akik nem tudnak semmit.

Ez költi fel a helytelen nézeteket, téves felfogásokat, gonosz vágyakat és így érlel a szivben az érület rosz erkölcsöket — és ez — bizonyára legrettentőbb képe a jövőnek.

V.

Z á r s z ó.

Az eddig előadott tények által okadatoltnak vélem, a bevezetésbeni azon állításom: »egyházunk minden ügyeiben a legszomorubb viszonyok uralkodnak.«

És ha a katolikus közönség nem tekinti hivatásának a jogainkat és érdekeinket veszélyeztető közönyt elhagyni, és minden rendelkezésünkre álló eszközökkel kibontakozni, bennünket csak nagyobb ziláltságához vezető hallgatag magatartást megtörni: azt hiszem nagyobb éz sulyosabb csapásokat lehet várnunk, mert az eseményeket fel nem tartóztatható bevégzett tények oly annyira hatalmat nyernek velünk szemben, hogy a már most is kétes kimenetelű állapotok alig fognak reánk nézve előnyt biztosítólág megoldatni.

Hiszen leverőleg vesszük tudomásul az ügyeinket intéző köröknek azon véleményét: hogy a katolikus alapokat, melyeknek megvizsgálására kiküldött bizottságok a tulajdonjogot ugyan javunkra kétségbe vonhatlanul földerítették, — de a reánk kedvezőtlen hangulatu törvényhozás nincsen abban a helyzetben, hogy a kedvező ítélet törvényhozásilag kimondja. Így tehát nem marad más hátra, mint a bíróságok eldöntését bevárunk.

Annyi évek mulasztása, a példátlan közöny, a már említett tiltakozások, oda hozták legszentebb tulajdon jogunkat, hogy az amit századok óta törvényesen birtunk, nem csak kérdés tárgyává tétetik, de a bíróság véleménye alá bocsátatnék, valjon jogosan birjuk-e saját tulajdonunkat?! Nincs okunk ugyan kételkednünk a bíróság igazságos ítéletében, mindazonban tekintve a bírói függetlenséget, amely katolikus dolgokban igen sokszor nem tudja elfogultságát jobb meggyőződésének alárendelni, amint ez a hirhedt 53-ik §-sal történt, kérdés valjon nem fog-e ez ismétlődni, midőn az alapítványok ügye fog tárgyalatni?

De különben is megdöbbenő állapot az, ha egy jog államban a tulajdonjog szentsége ily sorsra jut, és ez esetben csak az érdekeltek bünös hanyagsággal elkövetett mulasztása érdemel sujtóbb elítélést.

A feltétlen bizalom által mely inkább félénk meghunyászkodásnak nevezhető, az állami omnipotentiának kezeibe oly hatalmat adtunk, mely az oskolákban az állam felügyeleti jog czimén a korlátlan beavatkozást állandósítja, és a mi saját vagyónunkból fentartott felsőbb tanintézeteket nemcsak »állami« jellegűnek deklarálták, de az egyedüli jogos czim helyett »katolikus« azon a felekezeten államban teljességgel érthetetlen megnevezéssel illetik, »a miniszter közvetlen vezetése alatti« — az az gazdátlan!!! Valjon nem kell-e mindezerít pirulnunk, ha még azt is megemlítem, hogy egy nem katolikus m i

niszteri tanácsos azt merte hivatalos tárgyalás alkalmával mondani »A katolikusoknak mint ilyeneknek tanodáik nincsennek,«

Valóban elítélhet bennünket az egész művelt világ, hogy az ország lakosságának nagyobb felét kitevő nagy értelmiséggel, és még nagyobb vagyonnal ellátott katolikus felekezet, akkor midőn az alkotmány által biztosított szabadság megadja a jogot saját ügyeiket a törvény oltalma alatt önállólag rendezhetni, mint valami keleti műveletlen és tanulatlan nép hanyagoljuk el azt, amire korunkban minden nemzet és felekezet oly dicséretes módon törekszik.

Azt mondják sokan, különösen azok, akiket a fennebbi szemrehányás megillett, ez nem tartozik a közönség jogköréhez, kiki foglalkozzék azzal, ami állásával jár és aki ezt megteszi, kötelességét végezte.

Én azonban azt felelem, nemcsak az alkotmányos szabadság engedi azt meg, miszerint a teher viselő érdekelt nép az ország ügyeit illetőleg kérvényezési és gyűlésezési jog alapján befolyást gyakoroljon; de sőt még inkább megilleti hazai katolikusainkat azon jog, hogy vagyonukat, iskolájukat, papjaikat tanítóikat szóval az egyház összes létérdekét átkaroló ügyekben ellenőrzést gyakoroljon azon határig, melyet a katolikus egyház belkormányzata az egyházi jog szerint megenged. — És ez nem lehet fikció, ezen jognak nem szabad háttérbe szorulnia egyes testületek és egyes személyek érdeke által, de kell, hogy mindezen érdek elnémuljon egyetlen egy érdek előtt, mely azt tanítja egyedül »Suprema lex Ecclesiae est Salus Ecclesia.«

Hogy ezen érdek megvalósulása minő nagyszerű eredményeket hoz létre, azt láthatjuk Németországban, ahol az egész világot rászedő vas- és vér-herczeg az ó-kor barbár eljárásával vélt halálos csapást mérni a katholicismusra de a katolikus papság és híveinek egyetértése — a katolikus érdekeket oly megközelíthetetlen erős bástyával övezte, — miszerint azon hatalom, mely a csatatéren a világ legfényesebb győzedelmeit vivta ki, kénytelenítve volt a katolikusoknak együtt működő szellemi ereje előtt meghátrálni.

Vagy nézzük Olaszországot, hogy mily tért nyer ott évenként a katholicismus a bátor és elszánt önvédelem által.

Hát csak a magyar katolikusok lennének arra kárhoztatva, hogy szent István birodalmában ahol különben igazán valóság a szabad-elvű alkotmány, sőt épen a vallás egyenjogosítás terén úgy a multban mint a jelenben, a világtörténelemben páratlan, — azt nem volna képes magának megszerezni, amit az ozman birodalomban élő katolikusok háborítlanul birnak: ugyanis ügyeinek szabad rendezését.

Nem tévedek midőn azt állítom, hogy szerény munkámban e tekintetben kevés vádat emeltem mások ellen mint saját sorsosaim előtt tártam fel mindazon mulasztást, közönyt tulságos engedékenységet, jóhizeműséget, melyekkel létesült azon állapot, melyre ha gondolunk szégyelleni kell magunkat

Öntudattal valótlan nem mondtam.

Nem végezhetem máskép e kis munkát, mintha meggyőződés

legbensőbb érzetével fordulok a katolikus közönséghez, alázattal kérve méltóztassanak oda működni kiki tehetsége szerint, hogy a magyar katolikus egyházban szent vallásunk szervezete, hazánk közjoga és a helyzet igényeinek megfelelő önkormányzat mentől előbb létesíttessék, oly egészséges alapon hogy valamint Magyarország jövője tekintettel a világ bonyodalmaira, tekintettel különösen a keletről fenyegető veszélyekre, tekintettel arra, miszerint a magyar nemzetet kivéve, hazánkban minden egyéb nemzetiség nemcsak faj- de hitrokonokban is lel támaszt, a magyar katolikusoknak tömörülése által egyedül fog nemzetünk erősödni, és így a magyar nemzet hivatva lesz amint eleitől fogva hivatva volt — és ezt hála a gondviselésnek dicsőséggel is tejesítette — a nyugati műveltségnek védőfala lenni a kelet barbársága ellen.

Melyik polgára e hazának tagadhatja azt, hogy Magyarország erős lehet ha gyenge a catholicismus, és viszont István birodalmának hatalma, szent István koronájának tekintélye, a dynastia biztonsága, a testvér nemzetek jóléte és vallásuk szabad gyakorlata nélkülözhetlenül feltételezi a magyar katolikus egyház rendezett állapotát. »Autonomia! Jöjjön el a te országod!!!«

Mondatott különösen részéről, miszerint a katolika Egyház »isteni szervezetében bírja az önkormányzatot és ez feleslegessé tesz más alkotmányt.«

Tudjuk, hogy a katolika Egyház »isteni szervezete« mellett bír igen sok emberi intézménnyel; Ott van a bibornoki szent kollegium, ott vannak a Patriarkák, Primások, Érsekek — szóval a Metropoliták; szerzetes rendek, Congregatiók; Nuntiusok és a temérdek egyéb testületek, Conciliumok és Concordatumok, melyek mindannyian a Rómában székelő világegyház kormányának kiegészítő részei.

Ezek a korábbi vagy későbbi századokban »emberi intézmények« által létesült alkotmányok az Egyház szervezetében. És ki tagadhatja ezeknek szükségét az apostoli szent szék érdekében üdvös működésüket és az egyetemes világegyházra nézve áldásthozó hasznosságát???

Szenved-e az Egyház »isteni szervezete« ezen bölcs és célirányos »emberi intézmények által?«

Sőt ellenkezőleg! Sok század története bizonyítja, hogy az emberek által kormányzott »isteni szervezet« az emberi gyarlóság következtében emberi intézkedéseket nem nélkülözhet.

De hát ne is menjünk az egyetemes világ-Egyház távoli színhelyére, itt van hazánk egy részében: — az erdélyi Egyházmegyében: »A katolikus Státus gyűlés! Más-e az mint Autonomia?«

Látjuk annak üdvös, czélszerű hasznos voltát! Vajjon nem eredményezi-e azon a clerust és világiakat egyesítő intézmény, az Egyház »isteni szervezetének« áldásos működését?

Ismétlem tehát: Autonomia! Jöjjön el a te országod, legyen meg üdvhozó intézményed, mentsed meg magyar katolikus Egyházunkat a tespedéstől!!!

VI.

F ü g g e l é k.

Némely határozatok a vallás gyakorlatát illetőleg.

A bécsi béke. 1606.

Ad primum Articulum.

A mi a vallás ügyeit illeti: nem ellenkezve ez időszakos határozatokkal, de nem az 1604-ik év articulusaival sem mivel ez az országgyűlésen kívül és az országos rendek hozzájárulása nélkül hoztatván, és így eltöröltetett rendeljük

1. §. A császár és Király ő Felségének korábbi rendelete, melyhez az országos rendek csatlakoztak, ugyanis: hogy mindnyájan a karok és rendek kik az ország határain belül laknak, úgy a főurak és nemesek, mint a királyi városok és községek, melyek közvetlen a koronához tartoznak: nemkülömben a határörvidéken a magyar katonák az ő vallásokban és vallásgyakorlataikban soha és senki által ne háborgattassanak.

2. §. Habár a nevezett karoknak és rendeknek szabad vallásgyakorlat és használat engedtetik: anélkül azomban hogy a római katolikus egyházra bármi hátrány származnék; ugyanis hogy a Clérus és templomaik sértetlenül és szabadon maradjanak: és azok is melyek a zavarok idejében elfoglaltak, azok visszaadassanak.

A linczi békekötés. 1645.

1-szor. Minden karok és rendek, szabad városok, szabadalmas mezővárosok, magyar határőrök vallás szabadság gyakorlatával birjanak, Templomok, harangok, temetők használatával együtt.—Vallási szabad gyakorlatában senki semmi módon ne akadályoztassék.

2-szor. A közcsend és egyetértés kedvéért a földmivelők akár végházakhoz tartozzanak, akár mezővárosokban vagy falvakban bármily földes uraság vagy Fiscus jobbágyai lakjanak, az imint mondott vallási szabad gyakorlatban sem a királytól, sem tanácsosai vagy saját földes uraiktól semmi ürügy alatt, semmi módon ne háborgattassanak, se ne akadályoztassanak; az eddig akadályozottak a vallási szabad gyakorlatba visszahelyeztessenek, és vallásukkal ellenkező szertartásokra ne készteszenek

3-or. A lelkészeket vagy hitszónokokat elmozdítani ezentul ne szabadjon: valakik eddig elmozdítottak, helyeztessenek vissza, vagy helyökbe tétessenek mások.

4-szer. A vallást és templom elvételt tárgyazó sérelmek mind az 1638-ban felterjesztettek, mind az azóta történtek, a jövő országgyűlésen orvosoltassanak, s kiknek a templomok oda fognak ítéltetni,

azoknál maradjanak a plebánia jövedelmek is; ezentul templom elfoglalások ne történjenek; az eddig elfoglaltak: a szerződés okleveleinek átvétele után azonnal adassanak az illető feleknek vissza; a jövő katolikusok vagy protestánsok részéről ejtendő sérelmeket szintúgy mint más országosokat a király minden gyűlésen orvoslandja a protestánsok sértése nélkül.

5-ször. A vallásügyi határozatok sértőire ő Felsege vagy Ulászló hatodik végzeményét 8-ik t. cz. ujtsa meg, a jövő országgyűlésen, vagy maga határozzon illő büntetést.

6-szor. Az imint említett határozatok országosan erősítsenek meg, s törvénykönyvbe iktassanak.

7-szer. Mi a szent székek állapotát a Jezsuiták kiűzetését és stb. illeti, mind a jövő országgyűlésre halasztatik.

József császár türelmi rendelvénye. 1881.

1. A nem katolikusok azaz: az ágostai és helvét vallásuak, meg a nem egyesült görögök magános isteni tiszteletet tarthatnak azon helyeken, hol törvény vagy királyi kiváltság szerint nyilvánossal nem birnak, mely magánvallás gyakorlatot 2. Úgy kell érteni, hogy minden oly helyen, hol 100 nem katolikus család létezik, ha tőlök kitelik imaházat — de torony, harang és utczaróli bejárás nélkül — építhessen, predicator, iskolamestert, és minden isteni tiszteletet szabadon tarthasson. 3. Minden nyilvános hivatalok, akadémiái fénypolczok, város polgári, mesteri, valamint birtokjogokhoz jussanak, ha t. i. egyedül vallási különbség miatt addig ehez nem juthattak, nem csak magyar, hanem a társországokban, és némely királyi és kiváltságos városokban is. 4. Semmi alkalommal ne szoríttassanak más esküvére mint amely vallásuk elveivel megegyezik. 5. A nem katolikus isteni szolgálat és szertartásokra ne késztessenek. 6. Ezen engedményt csupán királyi kegyelem által bocsátja ki. 7. A vegyes házasságoknál a térítvények használata eltöröltetik; de állandó szabály gyanánt felállittatik, miszerint a vegyes házasságokban ha az apa katolikus minden gyermek katolikus, ha pedig az anya katolikus vallásu, egyedül nő gyermekei neveltetnek katolikus vallásban. 8. Ugyanaz áll ha a protestáns házasságból idővel vegyes lón és a gyermekek kiskoruk. 9. A helvét vallásuakat faggatni vagy büntetni nem szabad, midőn hittanaiknál fogva a szülésznőket keresztelni nem hagyják. 10. Katolikus lelkészek nem katolikus betegekhez hivatalanul ne járjanak; ha a beteg kívánja, akkor akadályozni nem szabad. 11. Iskolamestereket tartván mindenütt, szabadságukban áll gyermekeiket katolikus vagy más vallásu iskolába küldeni. A hatóságok a protestáns és görög vallásuak alapítványairól, habár külföldiek is azok, hiteles tudósítást adjanak a császárnak. 12. A tanulmányi rendszer a protestáns iskolákra úgy alkalmaztassék, miszerint vallási szabadságuk bántalmat ne szenvedjen. 13. Templomaikat háborítlan birtokában hagyatva, azokat javíthassák ujra építhessék. 14. Fiókegyházaik el ne

vétessenek és azokba Protestáns lelkészek szabadon járhassanak. 15. Országnagyok s nemesek házi kápolnáit a helység lakosai és más szomszédok látogathatják. 16. A stóla jogáról hatósági uton fognak intézkedni. 17. Katholikus püspökök ezentul protestáns prédikátorokat egyházi látogatásképen a keresztségről nem kérdezhetnek ki; a látogatást ezeknél az illető superintendens de a népnek legkisebb megterheltetése nélkül teendi; zsinatot királyi engedély után egy katolikus és egy nem katolikus királyi biztos jelenlétében tarthatnak. 18. Egyetemes és megváltozhatlan törvény az országban: vallás miatt senkit sem pénzben sem testileg büntetni nem szabad, kivéven a polgári törvényt vagy a közcsendet találná meghaborítani. Egyébb iránt a hatóságok akként intézkedjenek, hogy a felek megbántó gúnyszavakkal egymást sérteggessék.

II-ik Leopold vallásügyi oklevele. 1790.

1. Igazságosnak látszik hogy a vallás ügye Magyarországon az 1608. és 1647. törvény szerinti karba helyeztessék. 2. A vallás gyakorlata mindenütt nyilvános, a protestánsok fiókközségeknél is építhessenek templomot, tarthassanak prédikátort mely végre vegyes megyei küldöttség intézkedjék. 3. Vallásukkal ellenkező szertartásokra ne kényszeríttessenek. 4. Vallási dolgokban felsőiktől függenek, zsinati határozataikat sem királyi rendelvények, sem hatósági parancsok nem módosíthatják és azért zsinataikat gyülekezeteket biztos jelenlétében szabadon tarthatnak. 5. Iskola intézeteket alapíthatnak, külföldi egyetemeket szabadon látogathatnak. 6. Stóla és más díjakat katolikus lelkészeknek csak akkor tartoznak fizetni, midőn szolgálatukkal éltek. 7. Betegeket és foglyokat látogathatnak. 8. Nyilvános hivatalokra valláskülömbőség nélkül az érdemz jusson. 9. Az eskü mintából kihallgathatják a boldogságos szűz és a szentek neveinek említését. 10. Alapítványaik saját felügyelések alatt maradjanak. 11. Házassági pereiket saját vallásokbeli székeik végezzék. 12. Templomok, iskolák, papházak és alapítványokéa nézve a jelen birtokállapot maradjon fenn. 13. Áttért katolikusok semmi kereset alá nem jutnak, s egyedül hat heti oktatásra fognak szoríttatni. 14. Dalmát-, Horvát- és Szlavonországban csak a két alsó szlavóniai sajátlag verőczei helység birjon háborítatlan vallásgyakorlattal. 15. Vegyes házassági gyermekek közül ha az apa protestáns csak a fiuk lehetnek protestánsok. 16. Mint-hogy a katolikusoknál a házasság szentség, a vegyes házassági perek a szent szék elé tartoznak. 17. Katholikus ünnepeket külsőleg csak annyiban tartoznak megtartani, hogy minden zajos mulatságtól tartózkodjanak.

„Adjon Isten nekünk magyar katolikusoknak annyi összetartást, hogy oly erősek lehessünk, miszerint szerezhessünk magunknak annyi bátorságot, mint amennyivel protestáns honfitársaink kezdettől fogva mai napig birnak.«

TARTALOM.

	Lap
I. Bevezetés	5
II. Visszapillantás a multa	9
III. Szemle a jelenben	21
IV. Áttekintése a jövőnek	33
V. Zárszó	41
VI. Függelék	44

TABLE OF CONTENTS

- I. Preface
- II. Introduction
- III. Chapter I
- IV. Chapter II
- V. Chapter III
- VI. Chapter IV
- VII. Chapter V
- VIII. Chapter VI
- IX. Chapter VII
- X. Chapter VIII
- XI. Chapter IX
- XII. Chapter X
- XIII. Chapter XI
- XIV. Chapter XII
- XV. Chapter XIII
- XVI. Chapter XIV
- XVII. Chapter XV
- XVIII. Chapter XVI
- XIX. Chapter XVII
- XX. Chapter XVIII
- XXI. Chapter XIX
- XXII. Chapter XX
- XXIII. Chapter XXI
- XXIV. Chapter XXII
- XXV. Chapter XXIII
- XXVI. Chapter XXIV
- XXVII. Chapter XXV
- XXVIII. Chapter XXVI
- XXIX. Chapter XXVII
- XXX. Chapter XXVIII
- XXXI. Chapter XXIX
- XXXII. Chapter XXX
- XXXIII. Chapter XXXI
- XXXIV. Chapter XXXII
- XXXV. Chapter XXXIII
- XXXVI. Chapter XXXIV
- XXXVII. Chapter XXXV
- XXXVIII. Chapter XXXVI
- XXXIX. Chapter XXXVII
- XL. Chapter XXXVIII
- XLI. Chapter XXXIX
- XLII. Chapter XL
- XLIII. Chapter XLI
- XLIV. Chapter XLII
- XLV. Chapter XLIII
- XLVI. Chapter XLIV
- XLVII. Chapter XLV
- XLVIII. Chapter XLVI
- XLIX. Chapter XLVII
- L. Chapter XLVIII
- L. Chapter XLIX
- L. Chapter L

